MARINEBLAD

NUMMER 6 | OKTOBER 2016 | JAARGANG 126

UITGAVE VAN DE KONINKLIJKE VERENIGING VAN MARINEOFFICIEREN

Donkere wolken boven zee

- Defensiebegroting 2017
- Varen in betwiste gebieden: de Egeïsche Zee
- De Amerikaanse presidentsverkiezingen: the Beauty or the Beast?

En verder:
- Colijn over de nieuwe atoomburen van China en de VS
- De ramp van Vlieland en Terschelling

KVMO

inhoud

COLUMNS

3 **VOORZITTER KVMO**

8 **SERGEI BOEKE**

18 **KO COLIJN**

MENSEN

7 **IN MEMORIAM**
Piet de Jong

19 **VANUIT HET BUITENLAND**
Allard Wagemaker

38 **SCRIPTIEPRIJS**

ACTUEEL / KENNIS

4 **DEFENSIEBEGROTING 2017**
Marc de Natris

9 **VAREN IN BETWISTE GEBIEDEN**
Martin Fink

14 **AMERIKAANSE PRESIDENTSVERKIEZINGEN: THE BEAUTY OR THE BEAST?**
Alexander Bon

22 **DE LANGE WEG NAAR HET MARINEMONUMENT TE SCHEVENINGEN**
Adri van Vliet

27 **DE RAMP VAN VLIELAND EN TERSCHELLING**
Adri van Vliet

31 **DE NA-OORLOGSE KRUISERS**
Sib Nooteboom

VASTE RUBRIEKEN

6 **REACTIES**

6 **CARTOON**

26 **INGEZONDEN MEDEDELING**
Kegelen

35 **INGEZONDEN MEDEDELING**
Nijmeegse Vierdaagse

36 **KVMO ZAKEN**
Maritiem Evenement

37 **BOEKBESPREKING**

37 **KVMO ZAKEN**
Nederlandse Veteranendag 2016

39 **ACTIVITEITEN**

40 **WELKOM ADELBORSTEN 2016**

www.kvmo.nl

COLOFON

6 | OKTOBER 2016

KVMO

ISSN: 0025-3340

Hoofdredactie:
KLTZ ing. M.E.M. de Natris
mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Eindredactie
mw. drs. M.L.G. Lijmbach, C.B. Naafs (WND)

Artikelencommissie
drs. A.A. Bon, LTZ1 (TD) ing. J.M.T. Bongartz, KLTZ (LD) mr. M.D. Fink, KLTZ (TD) F.G. Marx MSc., LTZ 1 (TD) dr. ir. W.L. van Norden, LTZ 1 drs. R.M. de Ruiter, LTKOLMARNS R.A.J. de Wit

Medewerkers:
mw. drs. Z. Borgeld-Guman, mr. S. Boeke, prof.dr. J. Colijn, KLTZ (TD) H. Boomstra (cartoon) MCD (foto's, tenzij anders vermeld)

Adres redactie
Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
Tel. 070-383 95 04
marineblad@kvmo.nl
www.kvmo.nl

Vormgeving
Frank de Wit
Tel. 038-455 17 54

Drukwerk
Èpos|Press
Postbus 1070
8001 BB Zwolle

Advertenties
070-383 95 04

Abonnementen
Voor leden van de KVMO is het Marineblad gratis. Informatie over het lidmaatschap van de KVMO staat op: **www.kvmo.nl** onder 'FAQ'. Niet-leden betalen € 49,50 (NL) of € 69,50 (buitenland) per jaar.

Copyright Marineblad
Overname van artikelen is enkel toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie en onder uitdrukkelijke vermelding van de bron. Artikelen in het Marineblad vertolken niet noodzakelijk de visie van het hoofdbestuur van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren of van de redactie. De inhoud van artikelen blijft geheel voor verantwoording van de auteur(s). Richtlijnen voor het schrijven en aanleveren van artikelen zijn in te zien op **www.kvmo.nl** onder 'Marineblad'.

Adreswijziging
Zo tijdig mogelijk schriftelijk doorgeven aan:
Secretariaat KVMO
Antwoordnummer 93244
2509 WB Den Haag
(geen postzegel nodig)
of **info@kvmo.nl**

Foto cover:
Een Arleigh-Burke-klasse destroyer, onderdeel van de US 6th Fleet, voert nachtelijke operaties uit tijdens een patrouille in de Middelandse Zee in december 2015 (National Museum of the US Navy, flickr.com)

De KVMO maakt deel uit van de GOV|MHB PROFESSIONALS BIJ DEFENSIE

column

De afgelopen maanden zijn er vanuit het 'Haagse' regelmatig kabinetsvoornemens gelekt. In de media werden deze berichten ook wel de 'zonnige boodschap' of 'goed nieuwsshow' van het kabinet genoemd. Uit de defensiebeleidsnota die op Prinsjesdag is gepresenteerd kan ik niet concluderen dat er sprake is van goed nieuws of van een trendbreuk in het 'Haagse' denken. Daar waar in het verleden de bezuinigingen op Defensie snel en gemakkelijk onder de noemer 'vredesdividend' werden ingeboekt en geïncasseerd, gaat de reparatie van deze bezuinigingen tergend langzaam. In nagenoeg alle verkiezingsprogramma's die tot nu toe zijn gepresenteerd stellen politieke partijen dat er aanzienlijk moet worden geïnvesteerd in veiligheid en dus ook in Defensie. In dat kader is deze Beleidsnota dan ook teleurstellend te noemen.

Op papier krijgt Defensie er in 2017 300 miljoen euro bij. Op papier, want van deze 300 miljoen euro wordt door de minister van Financiën 103 miljoen afgeroomd. En omdat het kabinet heeft verzuimd een eerste stap richting een meerjarenperspectief voor Defensie te zetten wordt Defensie en haar personeel in 2017 en daaropvolgende jaren geen perspectief geboden. Een slechte zaak.
Dit houdt voor de Koninklijke Marine in dat er vooralsnog geen duidelijkheid zal komen over de vervanging van de vloot, zoals door ons bepleit in het Deltaplan Defensie (Marineblad, maart 2016). Ondertussen gaat de roofbouw op de vloot door. Zo wordt de onderhoudsperiode van Zr. Mr. Rotterdam verschoven, ten faveure van de inzet voor EU operatie Sophia. De te kleine vloot begint Nederland steeds meer parten te spelen en wordt een steeds groter probleem voor de politiek. *'Max flex'* en *'can do'* zijn ver over de pijngrens heen. Onze vredesdividend-vloot is te klein geworden om wereldwijd de Nederlandse belangen te kunnen behartigen en/of te verdedigen. De nieuwe geopolitieke werkelijkheid vraagt om een sterke krijgsmacht en dus ook een sterke Koninklijke Marine. Maar vooralsnog staat deze krijgsmacht dus stil bij gebrek aan een lange termijn perspectief. Onze uitgebreide reactie op de defensiebegroting 2017 vindt u in het openingsartikel in dit Marineblad.

In zijn artikel *'The Beauty or the Beast'* neemt redactielid Alexander Bon de Amerikaanse presidentskandidaten onder de loep. Wie er ook gaat winnen, één ding zal zeker zijn: de Verenigde Staten zullen hun handen vol hebben aan de ontwikkelingen rondom de Zuid-Chinese Zee. De Amerikaanse focus zal dus veel minder op *'freerider'* Europa zijn gericht. Een signaal dat niet voor het eerst trans-Atlantisch richting Europa is gestuurd maar vooralsnog door onze - en veel Europese - politici voor kennisgeving wordt aangenomen.
In de rubriek 'Vanuit het buitenland' geeft KOLMARNS Allard Wagemaker ons een inkijkje in het leven van een defensieattaché in New Delhi. India is een wereldspeler van formaat, met een enorme krijgsmacht en een vitale economie. Geopolitiek van zeer grote waarde voor het Westen maar lonkt de laatste tijd ook steeds opzichtiger naar het Oosten (Rusland en China). Nog een bewijs dat Europa niet meer als het vanzelfsprekende geografische zwaartepunt wordt gezien.
Ook is opgenomen een In Memoriam over KTZ b.d. De Jong. Oud minister-president De Jong was tot aan het einde van zijn leven zeer begaan met de Koninklijke Marine en de KVMO. Ik wens zijn nabestaanden sterkte toe.

Tot slot wil ik Bas Naafs hartelijk bedanken voor zijn inzet als waarnemend eindredacteur van dit Marineblad. Ik wens u veel leesplezier.

weblog voorzitter
www.kvmo.nl

@voorzitter_kvmo

KLTZ ing. Marc de Natris

Tussen hoop en vrees

Zr. Ms. Karel Doorman tussen storm en kalmte, tussen hoop en vrees. (MCD)

De Beleidsnota voor Defensie 2017 is een nota tussen 'hoop en vrees'. De ambtenaren op het ministerie van Defensie hebben goed werk geleverd. Op de analyse van zowel de dreigingssituatie als de personele en materiële gereedheid van Defensie valt niets aan te merken. Het is daarom dan ook teleurstellend te moeten constateren dat het kabinet geen daadkracht heeft getoond om een begin te maken met het opbouwen van een voor haar taak berekende krijgsmacht. Er gaat wederom een jaar verloren en het defensiepersoneel moet de hoop gaan vestigen op een nieuw kabinet.

Begroting 2017 en de Koninklijke Marine

Het kabinet maakt net als vorig jaar de cijfers mooier dan dat ze in werkelijkheid zijn. Op de 300 miljoen euro die het kabinet aan Defensie toebedeelt, wordt door de minister van Financiën 103 miljoen teruggevorderd in verband met Rijksbrede problematiek. Er blijft dus nog maar 197 miljoen euro over. Dit bedrag komt ongeveer overeen met het exploitatietekort dat Defensie in 2016 op haar begroting had.

Naast de bovengenoemde 197 miljoen euro ontvangt Defensie een gedeeltelijke compensatie van 40 miljoen euro voor het in de Voorjaarsnota geconstateerde koopkrachtverlies van 160 miljoen euro. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door de dollarproblematiek die Defensie hard raakt. Ool voor een definitieve oplossing van dit probleem wordt de hoop gevestigd op het nieuwe kabinet. De exploitatie van de Kustwacht in de West, die onder zware druk staat als gevolg van de hoge dollarkoers, zal worden verhoogd om dit probleem te ondervangen. Het budget van CARIB zal incidenteel met 4 miljoen euro worden verhoogd.

In de begroting 2017 wordt aangegeven dat Defensie voor 7,9 miljard bij de minister van Financiën in de boeken staat. Dit is 1,11% van Bruto Binnenlands Product (BBP).

Voor de inzet van de Koninklijke Marine wordt ongeveer 721 miljoen euro gereserveerd. Onze maritieme natie heeft dus 0,1% BBP over voor de bescherming van haar economische belangen op en vanuit zee.
In de begroting wordt ook een doorkijk gegeven naar de komende jaren. Voor het jaar 2018 wordt nog maar 717 miljoen ter beschikking gesteld om daarna te groeien naar 737 miljoen in 2021. In 2015 ontving de KM nog 791 miljoen. Er vanuit gaande dat het BBP de komende 5 jaar zal stijgen zien de cijfers er voor de KM dus sober uit.

Nederland en de EU/NAVO

De minister heeft eerder dit jaar aangegeven dat Nederland zijn defensiebudget minimaal naar het Europese gemiddelde zou moeten verhogen. Het Europese gemiddelde, 1,43% BBP, zou inhouden dat het budget met 2,2 miljard zou moeten worden verhoogd. Gezien het feit dat een groot aantal Europese landen hun defensiebudget onlangs aanzienlijk heeft verhoogd, waarmee het Europese gemiddelde zal stijgen, zal dit bedrag nog hoger gaan uitvallen Wat betreft de afspraak die het kabinet heeft gemaakt tijdens de NAVO-top in Wales, september 2014, zal Nederland pas in 2024 voldoen aan de NAVO-norm van 2% BBP. Het defensiebudget zal ten opzichte van het huidige BBP dan met 6,3 miljard stijgen.

Defensiebegroting in balans?

Zoals hierboven aangegeven wordt de kleine 200 miljoen euro die Defensie extra heeft toebedeeld gekregen volledig ingezet voor het verbeteren van de materiële en personele gereedheid. Het personeel zal de komende maanden/jaren de positieve gevolgen hiervan moeten gaan ondervinden. Temeer omdat eerde toegezegde de 'Van der Staaij- gelden' ter beschikking komen aan Defensie. Echter, de exploitatie is niet het enige probleem in de begroting: er is 400 miljoen nodig om de ontstane gaten in de organisatie te repareren en 500 miljoen euro om ons sterk verouderd materieel te vervangen dan wel te moderniseren. Het komend jaar blijft Defensie dus ruim boven haar financiële stand leven en zal met kunst, vliegwerk en roofbouw de organisatie draaiende moeten worden gehouden.

Een voor haar taak berekende Zeemacht

In het voorjaar heeft de KVMO, in het Deltaplan voor Defensie, haar grote zorgen uitgesproken over de toekomst van onze Koninklijke Marine. In de periode 2023-2035 moeten maar liefs 23 eenheden worden vervangen omdat zij hun *'End of lifetype'* (ELOT) hebben bereikt. Uit het 'overzicht wapensystemen en overige kostensoorten' in de begroting blijkt dat deze zorgen niet worden weggenomen. Omdat de 197 miljoen euro die het kabinet aan Defensie toebedeelt wordt geïnvesteerd

'De toekomst van de Koninklijke Marine staat op het spel!'

in het verbeteren van de personele en materiële gereedheid wordt er geen extra geld ter beschikking gesteld voor de hoognodige diepte-investeringen. Ook op dit punt wordt het gebrek aan daadkracht van dit kabinet duidelijk.
De gevolgen voor de Koninklijke Marine zijn pijnlijk. Er wordt geen besluit genomen over de vervanging van de M- fregatten (ELOT 2020), dit ondanks het positieve signaal van de nieuwe admiraal van de Belgische Marine dat België en Nederland samen nieuwe fregatten gaan kopen. Het besluit over de vervanging en het aantal onderzeeboten zal door het nieuwe kabinet moeten worden genomen. Een tijdige vervanging van de Walrusklasse met ELOT 2025 is ook niet meer haalbaar.

Inspectie van Zr. Ms. Mercuur in het droogdok: 'De KM-exploitatie zal de komende jaren aanzienlijk stijgen om de sterk verouderde vloot in de vaart te houden'. (foto: ing. L.W. Stellema)

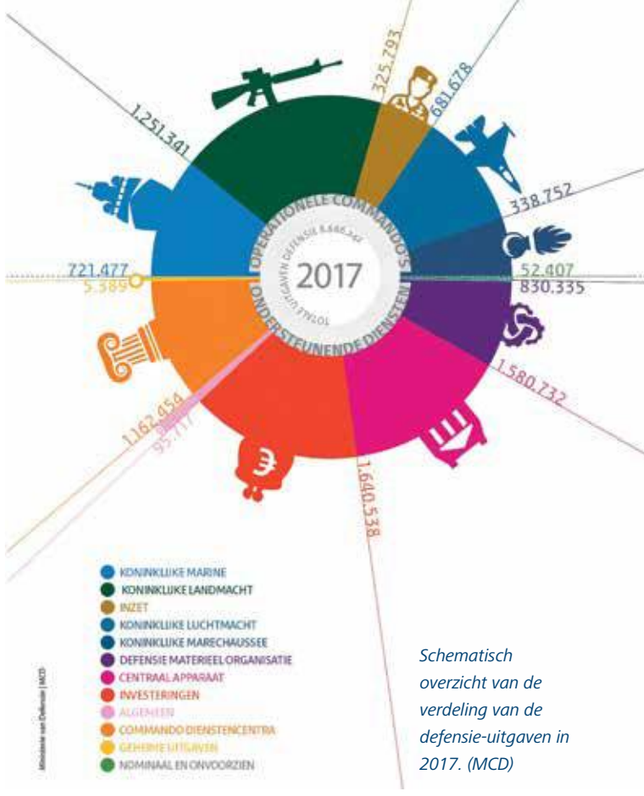

Schematisch overzicht van de verdeling van de defensie-uitgaven in 2017. (MCD)

In het overzicht is tot 2031 geen budget opgenomen voor de vervanging van onze mijnenjagers. Mijnenjagers die een ELOT hebben van 2025. Al deze vervangingen zijn broodnodig om de inzet van de marine in de nabije toekomst te kunnen garanderen. In het ergste geval loopt de marine het risico dat de vervangingen helemaal niet meer worden gepleegd door gebrek aan budget.
De toekomst van de Koninklijke Marine staat op het spel!
Een bijkomend effect van het uitstellen van de vervangingen zal zijn dat de KM-exploitatie de komende jaren aanzienlijk stijgen om de sterk verouderde vloot in de vaart te houden. Het uitstellen van onderhoudsperiodes (bijvoorbeeld die van Zr. Ms. Rotterdam) om het niet meer ter beschikking hebben van schepen, als gevolg van een te ver ingekrompen vloot, op te kunnen vangen zal dit effect juist versterken.

Conclusie

Ondanks de 'trendbreuk' van de afgelopen jaren laat het kabinet Rutte II de krijgsmacht en dus ook de Koninklijke Marine leven tussen hoop en vrees. De problemen zijn alom bekend maar de huidige politici zetten geen serieuze stappen om deze aan te pakken. Ze wijzen naar een nieuw kabinet dat de kaalslag van Defensie van de afgelopen jaren zal moeten repareren. Omdat het kabinet niet heeft doorgepakt is er vooralsnog geen meerjarenperspectief voor Defensie en haar personeel (zie ook het artikel in het ProDdefbulletin). De onzekerheid over een voor haar taak berekende krijgsmacht blijft voortbestaan met alle gevolgen van dien voor het imago van Defensie en dus ook voor de werving en het behoud van personeel.

KLTZ ing. M.E.M. (Marc) de Natris is voorzitter van de KVMO en duo-voorzitter van de overkoepelende GOV|MHB.

REACTIE

Regie in eigen hand?

Reactie op de column van Ko Colijn in Marineblad nr. 4, juni 2016

‘De politiek bepaalt de hoogte van het budget van de diverse ministeries en dus ook van Defensie. Van, in dit geval, Defensie wordt verwacht dat zij hiermee een maximale output (noem het maar gevechtskracht) realiseren. Criteria(opdracht) hierbij zijn de rol die de BV Nederland op het wereldtoneel wenst de spelen en de afspraken die hierover in Bondgenootschappelijk verband zijn gemaakt. Gevechtskracht kan alleen geleverd worden door eenheden die goed zijn toegerust en geoefend, adequaat onderhouden en bij veroudering tijdig worden vervangen.

De realiteit wijst uit dat er een (groot) spanningsveld bestaat tussen de met het beschikbare budget te realiseren output en de eerdergenoemde opdracht. Defensie probeert deze spanning te verminderen door de kwantiteit van de eenheden zoveel mogelijk in stand te houden en in te leveren op de kwaliteit. Hierdoor worden op papier de tekorten nog enigszins verdoezeld maar in de praktijk blijken we in toenemende mate tegen een grens aan te lopen. Overschrijden van die grens betekent dat eenheden niet langer inzetbaar zijn, met andere woorden, gevechtskracht nul!
Het is gemakkelijk om de politiek hier de schuld van te geven en de oplossing te zoeken in meer geld. Refererend aan de eerste alinea betekent dat echter dat we in feite niet aan onze opdracht hebben voldaan. Met te weinig geld volledig voldoen aan de gestelde opdracht is weliswaar een ‘mission impossible’, maar maximaliseren van de gevechtskracht betekent wel het zoveel mogelijk voldoen aan de opdracht en vervolgens, ik kan het niet genoeg benadrukken, heel duidelijk aangeven van welk deel van de taken uitvoering helaas achterwege moet blijven. Op die manier kan je wat je wel kan ook goed doen en leg je de verantwoordelijkheid voor wat je niet kan waar die thuis hoort: bij de politiek.
Dan de menukaart waar de heer Colijn aan refereert. Maximaliseren van de gevechtskracht is ook aan de orde bij verregaande bezuinigingen. Dat betekent dat bij elke bezuiniging gekozen moet worden voor maatregelen die het kleinste verlies aan gevechtskracht opleveren. Uiteraard is het in eerste instantie zaak om voortdurend aan te tonen dat het huidige budget onvoldoende is voor het onverkort uitvoeren van de opdracht. In het geval dat bezuinigingen desondanks onontkoombaar zijn is de invulling van de bezuinigingen van fundamenteel belang. Als de politiek zich dan laat leiden door een lijst opgesteld door Financiën, voornamelijk financieel gestuurd, dan gaat het naar alle waarschijnlijkheid goed fout.
Teneinde dit proces in goede banen te leiden zijn er daarom twee randvoorwaarden relevant. In de eerste plaats moeten opdrachten tot verdere bezuinigingen alleen in geld worden uitgedrukt en de implementatie volledig aan Defensie worden overgelaten. Ten tweede is het zaak voor Defensie om een eigen menukaart te ontwikkelen. Daar hoeven we niet te koop mee te lopen maar we moeten wel voor ons zelf weten welke ingrepen in voorkomend geval de minste ‘pijn’ doen. Overigens, ook in het geval dat er wel meer budget beschikbaar komt, is het niet verkeerd om over een dergelijke menukaart te beschikken zodat in voorkomend geval snel, maar ook weloverwogen, is vast te stellen waar het extra geld aan besteed moet worden. Dat is beter dan elke keer op ad-hoc basis aan het verdelen te slaan.’

KTZ b.d. M.D. Valentijn

CARTOON

(Wikimedia Commons)

KTZ b.d. Piet de Jong

Apeldoorn, 3 april 1915 – Den Haag, 27 juli 2016

‘Toen ik de onderzeeboot in aanbouw bekeek kreeg ik het een beetje benauwd; op vijf of tien minuten lopen landen er Duitsers. Dat [de onderzeeboot] was klaar, ik zeg, ‘’laten we het maar proberen dan, kijken of onze berekeningen kloppen.’’ We lagen op 30 meter als een bom in het zand, onze berekeningen klopten niet, maar ik dacht: we liggen hier wél veilig.’

Petrus Josef Sietse (Piet) de Jong raakte op vijfjarige leeftijd, toen hij met zijn ouders naar Vlieland op vakantie ging, gefascineerd door de zee. Elf jaar later trad hij aan als Adelborst op het KIM. Hoewel onder het Nederlandse volk het beste bekend als staatssecretaris van Marine (1959), minister van Defensie (1963) en minister-president (1967), heeft De Jong furore gemaakt als officier bij de onderzeedienst. Op 13 mei 1940, twee dagen voor de capitulatie van Nederland, vertrok hij met Hr. Ms. O24 naar Engeland vanwaar hij gedurende de oorlog deelnam aan diverse gevechten. In april 1946, na twee jaar daarvoor tot commandant van de O24 te zijn bevorderd, keerde hij naar Nederland terug zonder een bemanningslid te hebben verloren sinds zijn vertrek uit Nederland in 1940. Voor zijn ontsnapping met de O24 en de daaropvolgende oorlogsinspanningen is De Jong gedecoreerd met twee Bronzen Kruizen en een Distinguished Service Cross. In 1958 werd De Jong bevorderd tot Kapitein Ter Zee.

KTZ b.d. De Jong was tot aan het einde van zijn leven zeer begaan met de Koninklijke Marine en de KVMO. Toen de KVMO hem begin dit jaar benaderde of hij wilde meewerken aan het symposium ‘Nut en Noodzaak Onderzeeboten’ was hij met groot enthousiasme hiertoe bereid. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in een mooi en zeer interessant interview (zie www.kvmo.nl). Het interview was waarschijnlijk het laatste interview dat hij heeft gegeven. Een interview waaruit zijn passie voor de Koninklijke Marine, en in het bijzonder de onderzeedienst en haar onderzeeboten, van het scherm spatte. Een interview dat eenieder die nog twijfelde aan het nut en noodzaak van onderzeeboten aan het denken heeft gezet.

De Koninklijke Marine en de KVMO verliezen een bijzondere ambassadeur voor de Koninklijke Marine. De KVMO is hem zeer erkentelijk voor hetgeen hij voor onze Koninklijke Marine heeft betekend.

column

Cyber is een geducht wapen. In plaats van alle doemscenario's over een *cybergeddon of digital nine-eleven* speelt zich nu iets veel gevaarlijker af: digitale subversie. Op het spel staat wie na 8 november het Witte Huis zal betreden. Zowel Clinton als Trump zijn bijzonder ongeliefd bij het Amerikaanse electoraat; de één is de ultieme insider, de andere de ultieme outsider. Bij velen heerst er een diepe afkeer tegen Clinton en de gevestigde orde; het zogenaamde ABC (Anything But Clinton) gevoel. Het alternatief is Trump: een trotse xenofoob, wiens uitspraken overweldigend onzinnig of onwaar zijn, en vaak beiden. Voor Poetin zou een overwinning van Trump een zege zijn. Trump is een fan van Poetin's leiderschapsstijl, eist dat NAVO *free-riders* zoals Nederland hun aandeel betalen (terecht) en stelt dat Europa voor haar veiligheid niet op de VS hoeft te rekenen (zorgelijk). En dus mengt Rusland zich, op heimelijke wijze, in de Amerikaanse verkiezingsstrijd.

Eerst werd de Democratic National Committee (DNC) gehackt. Zo'n 20.000 privé emails kwamen bij wiki-leaks terecht, die ze maar al te graag publiceerde. Hiertussen zaten natuurlijk mailwisselingen die het daglicht niet konden verdragen. Hiernaast bleek dat de DNC Clinton voortrok tijdens de strijd om de nominatie van de democratische kandidaat. Voorzitter Schultz diende haar ontslag in, en de geloofwaardigheid van de campagne van Clinton kreeg een deuk. Dit kwam bovenop haar eigen email schandaal, waar zij zeer onzorgvuldig omging met gerubriceerd materiaal. De DNC hack werd opgeëist door Gufficer 2.0, een zogenaamde eenling, maar technische sporen wezen op een Russische rol achter de schermen. Twee groepen, geaffilieerd aan Russische inlichtingendiensten, bleken meer dan een jaar lang toegang te hebben gehad tot de DNC servers.

Hierna was het email account van Collin Powell aan de beurt om gehackt te worden. Powell zegt een vriend van de Clintons te zijn; het is een vraag of zij dit nog steeds zo zien. In zijn gelekte mail geeft Powell aan niet op Hillary te willen stemmen; een politica die volgens hem weinig visionair is, hebzuchtig, met een onbegrensde ambitie en een 'husband still f*cking bimbos at home'. De media smulden van deze uitspraak, terwijl Powell's beschrijving van Trump als nationale schande en internationale verschoppeling minder prominent naar boven kwam. Overigens was dezelfde groep Russische hackers waarschijnlijk verantwoordelijk voor de digitale inbreuk bij twee Amerikaanse Olympische sporters. Hun missie hier: aantonen dat zij ook verboden middelen gebruikten en het Westen hypocriet is.

'Subversie strekt nu dus tot het manipuleren van verkiezingen'

Cyberspionage is dagelijkse kost: 's werelds inlichtingendiensten zitten permanent in de netwerken van politieke of militaire tegenstanders, en de Chinezen ook nog in die van het bedrijfsleven. Cyber sabotage, zoals de Amerikaans-Israëlische Stuxnet aanval tegen Iran, is zeldzamer. Subversie was beperkt tot disinformatie en gebouwen vol 'trollen' die nepberichten schreven, maar strekt nu dus tot het manipuleren van verkiezingen. Dit zet de bijl aan de wortel van de democratie, en stookt het wantrouwen bij het electoraat nog verder op. Er is veel geschreven over hoe men met cyber de oorlog kan winnen; laten we hopen dat dit niet ook voor verkiezingen geldt.

Mr. S. (Sergei) Boeke, voormalig marineofficier, is onderzoeker aan de Universiteit Leiden, Campus Den Haag.

(Eva Klijn/MCD)

Varen in betwiste gebieden: de Egeïsche Zee

Territoriale disputen tussen Griekenland en Turkije, geworteld in een lange geschiedenis van moeizame politieke relaties, vinden onder andere hun weerslag in de Egeïsche Zee. Momenteel brengen marineschepen onder leiding van de NAVO in deze wateren migrantenstromen in kaart. Dit artikel stipt de twistpunten in de Egeïsche zee aan en legt uit hoe deze kwesties voor frictie zorgen in wat tevens NAVO-operatiegebied is.

De migratieproblematiek in de Middellandse Zee heeft onder meer geleid tot de inzet van oorlogsschepen ter ondersteuning van het helpen oplossen van deze problematiek. De inzet vindt naast de inspanningen van individuele landen ook in internationaal verband, EU en NAVO-verband, plaats. Recent heeft Zr. Ms. Van Amstel bijgedragen aan beide verbanden.[1] Hoewel het schip begin juni de NAVO-operatie voor de EU-operatie *Triton* verruilde en daarmee verplaatste van de Egeïsche Zee naar de zuid-centrale Mediterrane wateren, is het interessant toch nog even te blijven stilstaan bij de regio waarin de NAVO-operatie plaatsvindt. Niet in de laatste plaats omdat de operatie nog steeds loopt en zich blijft ontwikkelen, de migratiestroom tussen Turkije en Griekenland niet is opgedroogd en momenteel Zr. Ms. De Ruyter betrokken deelneemt aan de NAVO-operaties in de Egeïsche Zee. Maar vooral ook omdat de maritieme inzet onderhevig is aan de bijzondere politieke relatie tussen Griekenland en Turkije, die zijn weerslag heeft in de Egeïsche Zee.

De migratie-kwestie leidt er nu toe dat oorlogsschepen kunnen komen te opereren in gebieden waarvan het water, land en luchtruim door de aangrenzende twee staten wordt betwist. Dit artikel stipt de kwesties in de Egeïsche Zee aan en plaatst een korte opmerking over de positie van derden, zoals oorlogsschepen van andere staten, ten opzichte van dit conflict. Maar alvorens daarop in te zoomen, plaats ik voor het bredere plaatje eerst enkele opmerkingen over de verschillende internationale operaties in de Middellandse Zee die momenteel gaande zijn in de context van de migratieproblematiek.

Internationale militaire inzet op zee in migratie-problematiek

De EU-inspanningen op zee richten zich primair op de migratiestromen vanuit het zuid-centrale gedeelte van de Middellandse Zee die vanuit Afrika (voornamelijk Libië) komen. Momenteel vinden onder EU-vlag de operaties *Sophia*[2] en *Triton* plaats. De laatste wordt door het EU-agentschap Frontex gecoördineerd en concentreert zich rondom het zeegebied van Zuid-Italië en Malta, ter ondersteuning van de Italiaanse autoriteiten. *Sophia* valt binnen het CDSP-raamwerk[3] van de EU en heeft een ruimer operatiegebied dat grenst aan de soevereine wateren van Libië. De NAVO is daarnaast, sinds februari 2016, een operatie in de Egeïsche Zee begonnen, waarvoor de SNMG is ingezet. Deze schepen varen momenteel op de grens van Griekenland en Turkije rondom de eilanden Chios, Kos, Lesbos en Samos in de Egeïsche Zee.[4]

De EU- en NAVO-operaties hebben verschillende taken en grondslagen. Kort genomen richt de NAVO zich op informatievergaring voor de Griekse en Turkse kust-autoriteiten om actie op te nemen. *Sophia* heeft als primair doel het frustreren van het *business model* van migrantensmokkelaars. *Triton* opereert ter ondersteuning van de Italiaanse autoriteiten om de grens te bewaken, en probeert daarnaast ook illegale migratiestromen in kaart te brengen.[5] Anders dan de NAVO-operatie en *Triton*, baseert operatie *Sophia* zich mede op de bevoegdheden uit VN-resoluties 2044 (2015) en 2292 (2016).[6] De eerste biedt onder meer ruimte om niet-gevlagde boten te kunnen inspecteren en in te nemen indien die voor de

smokkel worden of zijn gebruikt.[7] Interessant is bovendien dat voor het doel van het redden van mensenlevens of voor slachtoffers van mensenhandel schepen geïnspecteerd mogen worden, onder de voorwaarde dat *good faith efforts* worden gemaakt om toestemming van de vlaggenstaat te krijgen.[8] Net als bij anti-piraterij operaties is de VN-Veiligheidsraad ook in deze rechtshandhavingsactiviteit op zee in stelling gebracht om juridische hordes weg te nemen. De schepen in alle operaties hebben ten slotte een verplichting om mensen in nood op zee hulp te bieden.

De Egeïsche Zee

Van het brede plaatje van inzet van oorlogsschepen in de migrantenproblematiek, nu weer terug naar de Egeïsche Zee: het conflict tussen Griekenland en Turkije over de Egeïsche Zee van belang voor dit artikel kan worden samengevat tot drie[9] kern-twistpunten: de breedte van de Griekse territoriale zee, een twist over het luchtruim erboven en de interpretatie van verdragen die de grens bepalen tussen Griekenland en Turkije en de eilanden een bepaald regime opleggen. Achter deze drie onderwerpen gaan uitgebreide en complexe politiek-juridische en historisch gegroeide posities van beide landen schuil. Bovendien moet het conflict gezien worden in een bredere context van spanningen tussen beide landen, zoals de rivaliteit over Cyprus om een voorbeeld te noemen. Het dispuut is mede oorzaak aan het feit dat Turkije momenteel geen partij is bij het VN-zeerechtverdrag (UNCLOS). Beide landen besteden op de websites van de respectievelijke ministeries van buitenlandse zaken uitgebreid aandacht aan dit onderwerp en hun posities in de verschillende disputen die bestaan ten aanzien van de Egeïsche Zee.[10] Zonder recht te kunnen doen aan de verschillende -vaak complexe- posities van beide landen kunnen de drie genoemde kern-twistpunten als volgt worden samengevat:

De territoriale zee

Zr. Ms. Van Amstel heeft in totaal 1024 migranten gered tijdens haar missie voor de SNMG-2 en operatie Triton. Op de foto is te zien hoe een bootje met 291 vluchtelingen op 100 mijl van de Griekse kust in veiligheid wordt gebracht. (MCD)

Het VN-zeerechtverdrag codificeert de breed geaccepteerde regel dat een territoriale zee (TZ) maximaal 12nm kan zijn. De Griekse en Turkse territoriale wateren in de Egeïsche Zee zijn echter vastgesteld op 6nm. Dat is niet omdat beide staten de regel niet erkennen (Turkije heeft aan de zijde van de Zwarte Zee en de Middellandse Zee de TZ wel op 12nm vastgesteld), maar vanwege het standpunt dat wanneer Griekenland 12nm in de Egeïsche Zee zou claimen, Turkije geen directe toegang meer heeft tot de volle zee. Om door de territoriale zee van Griekenland te moeten varen, dat mogelijk beperkingen met zich meebrengt (onder het recht van onschuldige doorvaart), is voor Turkije geen optie. Uitbreiding tot 12nm is door Turkije jaren geleden bestempeld als een *casus belli* indien dat zou gebeuren. Het probleem is dus niet dat in strijd met het internationaal recht van de zee zou worden gehandeld, maar eerder een politiek-strategische kwestie waarin voor Turkije de vrije toegang

> ‘Om door de territoriale zee van Griekenland te moeten varen, dat mogelijk beperkingen met zich meebrengt (onder het recht van onschuldige doorvaart), is voor Turkije geen optie’

tot de volle zee op het spel staat. Griekenland heeft de *casus belli* dreiging weer opgevat als een positie die in strijd is met het interstatelijk geweldsverbod.

Het luchtruim

Het dispuut met betrekking tot het luchtruim kent twee twistpunten. De eerste is dat Griekenland weliswaar een territoriale zee van 6nm heeft, maar het territoriale luchtruim zich uitstrekt tot 10nm. Terwijl de strikt juridische vraag daarbij is of een soeverein luchtruim verder kan strekken dan de grens waar de soevereine wateren zijn vastgesteld, wordt de rechtmatigheid van deze situatie ook in de context gezien van de eerder genoemde ongewenste consequentie bij het verder uitstrekken van de Griekse TZ. Turkije ondersteunt de niet-erkenning van het luchtruim tussen 6 en 10nm door er doorheen te vliegen. Dit levert in de Griekse visie een schending van het soevereine luchtruim op. Het tweede dispuut met betrekking tot het luchtruim gaat over de *flight information region* (FIR). Het wordt niet betwist dat een FIR zich verder kan uitstrekken dan het nationale luchtruim van een staat; het gaat om de positie van staatsvliegtuigen in relatie tot een FIR. Turkije geeft geen informatie aan de Griekse FIR waar het gaat om militaire vluchten, terwijl Griekenland daarop staat. Ook hier kan mogelijk een juridisch gelijk bestaan bij één van de partijen[11], maar tegelijkertijd kan dit dispuut worden bekeken vanuit de gedachte dat informatie-uitwisseling aan de basis kan staan van het normaliseren van mogelijke spanningen.

Verdragsinterpretatie

De grenzen tussen Griekenland en Turkije en het eigenaarschap over de eilanden in de Egeïsche Zee worden gereguleerd door een aantal verdragen,

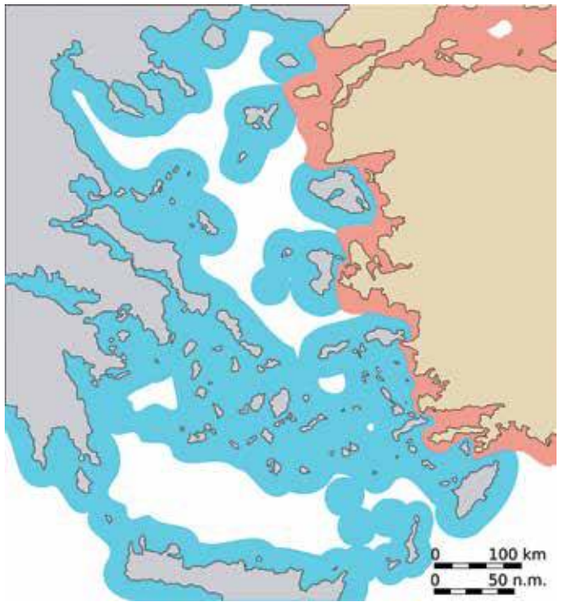

De Griekse territoriale wateren indien de grens op 12nm zou liggen. (Wikimedia Commons)

waaronder het Verdrag van Lausanne (1923), het Montreux-verdrag (1936) en het Verdrag van Parijs (1947). De interpretatie van die verdragen leidt tot verschillende twistpunten, met name over de gebieden die dicht bij de Turkse kust liggen. Het gaat hier ten eerste om twisten over het eigendom van enkele stukken territoir in de Egeïsche Zee, zoals de Imia/Kardak-eilandjes in het zuiden van de Egeïsche Zee en 16 andere Dodecanese eilanden,[12] en de daarbij komende vragen over de status ervan. Bijvoorbeeld of stukken territoir een ‘eiland’ of ‘rots’ zijn, hetgeen weer effect heeft op de maritieme zones die daaromheen getrokken kunnen worden.[13] Ten tweede is er onenigheid over de (de-)militarisatie van bepaalde eilanden. Op sommige eilanden is afgesproken geen militaire aanwezigheid te hebben, uitgezonderd voor taken van interne veiligheid. Welke eilanden dat zijn, is één van de twistpunten, dat verder versterkt wordt doordat Griekenland op eilanden militaire aanwezigheid heeft aangebracht.

Het mag voor zich spreken dat al deze twistpunten als een gordiaanse knoop met elkaar verbonden zijn. En de eerste vraag die waarschijnlijk meteen opkomt, is de vraag wie juridisch gezien gelijk heeft. Over deze vraag zijn bibliotheken volgeschreven. Eenmaal, in 1976, is getracht een kwestie (over de grens van het continentaal plat tussen beide landen) aan het Internationaal Gerechtshof voor te leggen.[14] Dit mislukte omdat het Hof concludeerde geen rechtsmacht te kunnen uitoefenen over de kwestie.[15] Maar zelfs al bezit één van de landen op één of enkele punten juridisch gelijk, dan moet niet vergeten worden dat de oplossing niet los gezien kan worden van de politieke relatie tussen beide landen. Het gaat niet altijd om de onduidelijkheid van de regel, maar over de politieke positie die beide landen willen innemen, op basis waarvan de regel wordt geïnterpreteerd. Hoewel een juridisch gelijk op aparte onderdelen dus kan bestaan, is dit derhalve niet de (enige) sleutel tot de politieke oplossing van het conflict. Een rapport van de *International Crisis Group* (ICG) uit 2011 geeft over de Egeïsche Zee-kwestie aan dat beide landen tegenwoordig bezig zijn met een meer constructieve toenadering tot elkaar.[16] Het rapport schrijft dat:

> ‘Their foreign ministries have met more than 50 times for “exploratory talks” since 2002, with a view to taking the continental shelf dispute and possibly other unresolved matters to the ICJ [Internationaal Gerechtshof, MF]. In private, they agree that circumstances have changed enough to settle the dispute, which is far more about domestic politics and psychology than real security concerns.’

Hands-off policy

Door derden wordt wel met een neutrale *hands-off policy* op het conflict gereageerd: het is primair een dispuut tussen beide landen, bemoeienis kan mogelijk tot grotere instabiliteit leiden en niemand is uitgesproken voor of tegen. Over de kwesties bestaat ook geen duidelijk uitgesproken internationale consensus of mening, zoals dat bijvoorbeeld over de Libische historische baai-claim in de Golf van Sidra wel het geval is.[17] Maar ondanks

> ‘Het mag voor zich spreken dat al deze twistpunten als een gordiaanse knoop met elkaar verbonden zijn’

een *hands-off* houding van landen en internationale organisaties, raakt het derden bij tijd en wijle wel. Bijvoorbeeld in de context van een mogelijk Turkse EU-lidmaatschap. Het Griekse ministerie van Buitenlandse Zaken heeft bijvoorbeeld op haar website de volgende paragraaf staan:

> ‘The withdrawal of the casus belli against Greece has been included in the basic criteria set for Turkey’s accession to the European Union as part of its obligation to fully respect international law and good neighbourly relations, one of the fundamental principles on which the European Union is founded. It is obvious that a candidate member state cannot threaten war against another state, not least an EU member state and future partner.’[18]

Dat conflicten over maritieme zones onderdeel van toetredingsdiscussies zijn, is overigens niet uniek. Een ander voorbeeld is het zeegrens-geschil over de baai van Piran (in de Golf van Triëst) tussen Slovenië en Kroatië, dat voor complicaties zorgde bij de toetreding van Kroatië tot de EU.[19]

Beide landen zijn lid van de NAVO. Hoewel een *spin-off* van een dergelijk partnerschap ook interne stabiliteit kan betekenen, is de NAVO in de kern genomen een collectieve zelfverdedigingsorganisatie die waakt over de externe veiligheid, en niet over de onderlinge veiligheid van de lidstaten. De NAVO heeft hierover geen mandaat

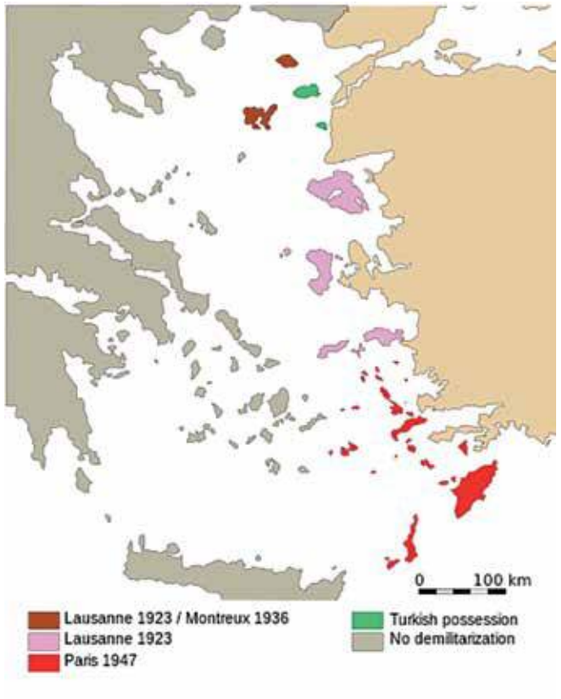

Een overzicht van de gedemilitariseerde zones in de Egeïsche Zee. (Wikimedia Commons)

en is ook niet het forum waarin positie gekozen moet worden in deze onderlinge twist. Tegelijkertijd kan het niet ongevoelig zijn voor het dispuut waardoor de NAVO door de jaren heen verschillende pogingen ondernam om in het dispuut te bemiddelen, bijvoorbeeld op momenten waarop de kwestie zich uitte binnen de NAVO-besluitvorming.[20] In het meeste recente geval van de inzet van SNMG2 in de Egeïsche Zee, gaf de Secretaris-generaal van de NAVO, Jens Stoltenberg, in een persconferentie aan dat NAVO-eenheden in Turkse en Griekse wateren mogen opereren, maar dat dit niet voor de Turkse of Griekse eenheden zal gelden.[21] Daarmee werd een obstakel weggenomen, waardoor het niet mogelijk is een precedent te scheppen dat de aanwezigheid van één van de schepen van beide landen in die betwiste gebieden iets zou betekenen. 'Our added value is that we can facilitate closer cooperation and assist in greater exchange of information between Greece and Turkey, as both are NATO Allies, but only Greece is in the EU', meende Stoltenberg. Eerder werd Stoltenberg aan de tand gevoeld over een vergelijk tussen het neergeschoten Russische vliegtuig boven Turks grondgebied en de Turkse vliegtuigen in de Griekse FIR.[22] Opvallend in deze context is de berichtgeving van de NOS tijdens het bezoek van de minister van Defensie aan Zr. Ms. van Amstel:
'Rondom de zee bij Chios zijn Turkije en Griekenland het niet eens over de precieze grens. Terwijl Hennis de goede samenwerking onderstreept, vaart achter haar de Turkse kustwacht door Griekse wateren. De bemanning van de Van Amstel kijkt zuchtend toe: "Gewoon om te laten zien dat ze dat durven. Dat doe je dus niet."'[23]

Hoe niet betrokken te raken

Feit is dat vanwege de migratieproblematiek in dit gebied oorlogsschepen van derden-staten opereren in wateren en luchtruim waar tussen beide landen onenigheid over bestaat. De uitdaging daarbij is om de neutrale *hands-off policy* op een operationeel niveau te blijven continueren. Oorlogsschepen zouden echter, bedoeld of onbedoeld, door hun handelen uitdrukking kunnen geven aan regeringsstandpunten. De NAVO heeft de schepen de richtlijn gegeven dat de operatie, 'will be conducted with full respect for national sovereignty and in close cooperation with relevant national authorities',[24] en bovendien dat 'All units are expected not to take part in the disputed issues'. Deze zinnen zijn misschien makkelijker opgeschreven dan uitgevoerd. Hoe houdbaar zijn dergelijke richtlijnen in de daadwerkelijke dagelijkse praktijk? Eén nieuwssite bericht dat de Duitse minister van Defensie niet werd toegestaan met de helikopter van het Duitse fregat *FGS Bonn* te landen op het eiland Lesbos, dat volgens Turkije een gedemilitariseerd eiland behoort te zijn.[25] En hoe zit het met helikopters die opstijgen of aanlanden in betwiste gebieden tussen de Griekse 6 en 10nm? Moet daar wel of geen toestemming voor zijn? Of hoe zit het met militaire eenheden van derden die op gedemilitariseerde gebieden terechtkomen voor de uitoefening van de NAVO-taak? Wat is het effect van de verdragen op die derden? In de Kamerbrief wordt gemeld dat zowel Griekenland als Turkije diplomatieke toestemming heeft gegeven aan NAVO-schepen om te mogen opereren in de territoriale wateren van de landen.[26] Weer een ander bericht vermeldt dat verzoeken zijn neergelegd bij het militair comité van de NAVO om geen NAVO-schepen te laten afmeren in de Dodecanese eilanden.[27]
Bestaat er noodzaak, om taakuitoefening te garanderen, op sommige twistpunten een positie in te nemen? Waarschijnlijk is het enige antwoord daarop -en in de meeste kwesties- intensief overleg, uitwisselen van liaisonofficieren en informatie tussen alle betrokkenen en bovendien een bereidwilligheid om bij incidenten de-escalerend te willen reageren, dan dit te zien als ondersteuning van standpunten. Terwijl aan de ene kant de inzet van oorlogsschepen zo goed als de taakinvulling dit toelaat zich zullen moeten onthouden van mogelijke betrokkenheid, zullen anderzijds beide partijen als

Zr. Ms. Van Amstel op missie in de Egeïsche Zee. (MCD)

Zr. Ms. De Ruyter verruilt de haven van Den Helder voor het NAVO-vlootverband SNMG-2. Zij vertrok op 21 augustus 2016 naar de Egeïsche Zee. (MCD)

uitgangspunt moeten hebben om een actie niet meteen te vertalen naar het versterken of ontkrachten van de respectievelijke posities. Acties moeten niet anders gezien worden dan uit de noodzaak om het gegeven mandaat succesvol uit te voeren.

Ten slotte

In de context van de huidige migratie-uitdagingen zou het niet best zijn als de Egeïsche Zee-kwestie een *spoiler* is in de relatie tussen Griekenland, Turkije en de internationale gemeenschap. Dan bereikt ook de NAVO zijn politieke doelstelling om de landen tot elkaar te brengen voor

'Eén nieuwssite bericht dat de Duitse Minister van Defensie niet werd toegestaan met de helikopter van het Duitse fregat FGS Bonn te landen op het eiland Lesbos, dat volgens Turkije een gedemilitariseerd eiland behoort te zijn'

wat betreft de migratiecrisis niet. 'Dat probleem tussen Turkije en Griekenland is er al eeuwenlang, dat lossen we morgen echt niet op. Maar ze werken nu in elk geval samen in de strijd tegen mensensmokkelaars.', meent de minister van Defensie.[28] Uit het verloop van de operatie zal blijken in hoeverre het operatiegebied van de NAVO verdere frictiepunten met zich meebrengt bij de uitvoering van de missie. De kwestie zal in ieder geval telkens een horde zijn die genomen moet worden. Het optreden van oorlogsschepen ter plekke zal tenminste begrip en waakzaamheid voor de kwesties met zich moeten meebrengen. Maar dit zal geen recept zijn om alle mogelijke misverstanden volledig uit te sluiten. In de context van de algehele betrekkingen, is de vraag welke staat juridisch gelijk heeft misschien niet de meest relevante vraag, maar voor de operationele taakuitvoering van oorlogsschepen in dit diplomatieke mijnenveld kan noodzaak bestaan om binnen het beperkte gebied van de doelstelling van die missie, tijd en ruimte een opstelling naar de partijen toe te hebben, indien de kwestie succesvolle taakuitoefening onuitvoerbaar zou maken.

KLTZ (LD) mr. M.D. (Martin) Fink is universitair docent Recht aan de Nederlandse Defensie Academie.

Noten

1 Daarnaast levert Nederland ook border security teams (BST) op het Griekse eilanden Chios en Lesbos.Zie *Kamerstukken II*, 2015-2016, 32 317, no. 405 (inzet border security team op Lesbos) 30 maart 2016. Ook hieraan neemt marinepersoneel deel.
2 Voorheen EUNAVFOR MED.
3 Common Security and Defence Policy, is het EU-raamwerk waarbinnen militaire operaties van de EU kunnen worden opgezet en aangestuurd.
4 Zie Kamerstukken II, 2015-2016, Nederlandse deelneming aan NAVO-inzet in het kader van de migratiecrisis 9 maart 2016.
5 Nieuws Ministerie van Defensie, 'Marinefregat verruilt Egeïsche Zee voor Middellandse Zee', 6 juni 2016.
6 Political and Security Committee Decision (CFSP) 2016/118, of 20 January 2016, concerning the implementation by EUNAVFOR MED operation SOPHIA of United Nations Security Council Resolution 2240 (2015) (EUNAVFOR MED operation SOPHIA/1/2016).
7 House of the Lords, European Union Committee, paper 144, 'Operation Sophia, the EU's naval mission in the Mediterranean; an impossible challenge (13 mei 2016), para. 85.
8 VN-res. 2044, paragraaf 7.
9 Een ander, vierde, twistpunt is de onenigheid over de grens van het continentaal plateau en de wijze waarop maritieme grenzen moeten worden berekend.
10 Zie http://www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-disputes.en.mfa (Turkije) en http://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/ (Griekenland).
11 E.e.a is geregeld in het ICAO-verdrag (144).
12 http://apokoronasnews.gr/question-of-ownership-of-16-aegean-islands-including-gavdos-in-turkish-parliament/
13 E. A. Georgiades,' The Imia Islets: A Beginning to the Maritime Delimitation of the Aegean Sea Dispute', *Ocean and Coastal Law Journal*, vol. 17 (2011).
14 Internationaal Gerechtshof, *Aegean Sea Continental Shelf* (Greece v. Turkey), judgment 19 december 1978.
15 Kort gezegd stond Turkije op het standpunt (op basis van een overeenkomst tussen beide landen) dat het Hof geen rechtsmacht wordt toegekend wanneer het gaat om "*disputes relating to the territorial status of Greece*".
16 *ICG-report*, no. 64 Turkey and Greece: Time to Settle the Aegean Dispute (19 juli 2011).
17 Interessant is dat in het kader van het Amerikaanse FON-programma de Libische claim nog in 2014 werd uitgedaagd door Amerikaanse oorlogsschepen. Blijkbaar is de claim dus geen verzinsel dat samenhangt met het regime van Khadaffi. *Zr. Ms. van Amstel* krijgt in operatie *Triton* niet te maken met de Golf van Sidra omdat het operatiegebied van *Triton* dat niet bestrijkt.
18 http://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/territorial-sea-casus-belli.html
19 Zie Kamerstukken II, vergaderjaar 2011–2012, 33 183 (R 1975), nr. 3, para. 1.3.7.
20 M.N. Schmitt, Aegean Angst: A Historical and Legal Analysis of the Greek-Turkish Dispute', in, *Roger Williams University Law Review*, vol. 2 issue 1 (1996).
21 https://www.youtube.com/watch?v=MMzxKf1f-QM. "Greek and Turkish forces will not operate in each other's territorial waters and airspace" and that "NATO vessels can deploy in the territorial waters of Greece and Turkey"
22 Interview Hala Gorani met NATO-SG. Te zien op: https://www.youtube.com/watch?v=bRi3cFR8VKI.
23 http://nos.nl/artikel/2098641-nederlandse-grensbewakers-langer-actief-in-egeische-zee.html.
24 http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_128645.htm?selectedLocale=en
25 http://greece.greekreporter.com/2016/03/02/turkey-bans-german-defense-minister-from-landing-on-greek-island/.
26 Kamerstukken II, Nederlandse deelneming aan NAVO-inzet in het kader van de migratiecrisis, 9 maart 2016.
27 http://greece.greekreporter.com/2016/03/06/turkey-disputes-greeces-sovereignty-over-aegean-islands/.
28 http://nos.nl/artikel/2098641-nederlandse-grensbewakers-langer-actief-in-egeische-zee.html.

drs. Alexander Bon

The Beauty or the Beast:

defensie à la Clinton of defensie à la Trump

(Wikimedia Commons)

De Amerikaanse presidentsverkiezingen gaan altijd sterk over persoonlijkheid, maar dit jaar is er een deelnemer wiens flamboyante eigenheid wel heel erg in het middelpunt staat, zeker wat betreft diens standpunten op gebied van defensie en buitenlandse politiek. Republikein Donald J. Trump joeg bijvoorbeeld veel mensen schrik aan met zijn mededeling dat Amerikaanse militaire hulp voortaan afhankelijk zal zijn van de Europese financiering en inbreng in de NAVO. Ook trokken zijn zeer negatieve opmerkingen over vrouwen, minderheden en immigranten de aandacht. Voormalig minister van buitenlandse zaken Hillary Diane Rodham Clinton, zijn democratische tegenstrever in de presidentsverkiezingen, lijkt veel voorzichtiger en meer geneigd tot voortzetting van de bestaande samenwerking en een open maatschappij.

Verkiezingen

Op 8 november van dit jaar kiezen de Amerikanen een nieuwe president en tevens een deel van het Huis van Afgevaardigden en een deel van de Senaat. Alle nationale politieke kaarten worden dus opnieuw geschud. In de Senaat gaat het om 34 zetels, die in 2010 werden gekozen, waarvan 24 Republikeinse en 10 Democratische zetels nu opnieuw gevuld moeten worden. De Republikeinen wonnen in 2014 de meerderheid in de Senaat met 54 van de 100 zetels. In het Huis van Afgevaardigden, dat elke twee jaar in z'n geheel wordt gekozen, gaat het om 435 zetels, 247 in Republikeinse en 188 in Democratische hand. Voorts worden 8 november twaalf staatsgouverneurs en twee gouverneurs van U.S. Territories gekozen en ook veel andere lokale verkiezingen gehouden. Voor beide partijen staat dus meer op het spel dan het presidentschap alleen.

Trump en Clinton zijn na een serie voorverkiezingen in het voorjaar en een partijconventie in de zomer gekozen als kandidaat van hun respectievelijke partijen en hebben een vice-presidentskandidaat gekozen. Trump domineerde het Republikeinse veld vanaf het begin en zorgde voor een snel vertrek uit de race van de droomkandidaat van het Republikeinse establishment: Jeb Bush. Ook anderen maakten in vergelijk met 'The Donald' geen kans. Bij de Democraten was er maar één echte uitdager van Clinton, de zeer linkse Bernard Sanders, die het haar een tijdje moeilijk maakte, maar uiteindelijk niet genoeg stemmen won. Zo werd Hillary, de vrouw van voormalig president Bill Clinton, de Democratische vaandeldrager en de eerste vrouwelijke kandidaat voor het hoogste ambt van het land.

Wie zijn zij?

Hillary Clinton heeft een zware uitdaging om na acht jaar Democratisch presidentschap onder Barack Obama (2008-2016) nog een Democratische overwinning te arrangeren. Als eerste vrouwelijke kandidaat heeft zij misschien een voorsprong, maar zij is ook duidelijk de kandidaat van het economische en veiligheidspolitieke establishment. Als voormalige *First Lady*, senator voor de staat New York

> 'Hillary Clinton heeft een zware uitdaging om na acht jaar Democratisch presidentschap onder Barack Obama (2008-2016) nog een Democratische overwinning te arrangeren'

en minister van buitenlandse zaken (2009-2013) kan zij echter wel een solide bestuurlijke ervaring laten zien, iets dat haar Republikeinse tegenspeler geheel ontbeert. Als vice-presidentskandidaat koos Clinton voor Tim Kaine, senator van de staat Virginia. Kaine spreekt vloeiend Spaans, belangrijk voor de connectie met de groeiende groep Spaanstalige stemmers in de VS in het algemeen en in belangrijke staten (Florida, Texas) in het bijzonder. Tevens is de selectie van een vice-presidentskandidaat die Spaans spreekt een sneer naar Trump, die juist niets van immigranten of anderstaligen lijkt te willen weten. Clinton wordt achtervolgd door twee controverses die door de Republikeinen worden uitgemolken: In 2012 werd het Amerikaanse consulaat in het steeds onrustiger wordende Libië aangevallen door islamitische terroristen. Bij de aanval kwamen de Ambassadeur Christopher Stevens en twee bewakers om het leven. Minister Clinton erkende na een onderzoek dat het gebouw beter bewaakt had kunnen worden. Voorts heeft Clinton als minister een groot aantal officiële mails met haar private account verstuurd en is daarvoor berispt. Onlangs is door de rechter bepaald dat duizenden van die mails openbaar gemaakt moeten worden.

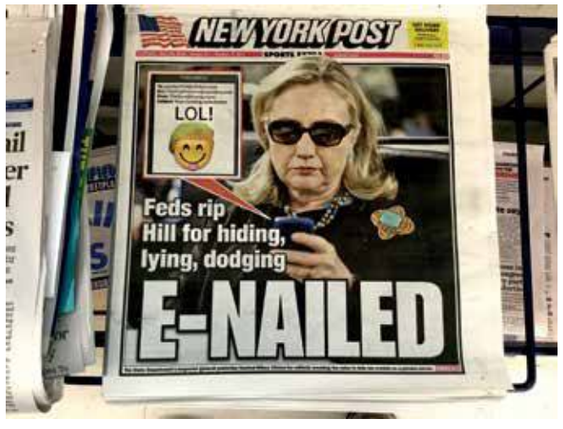

Hillary Clinton is berispt voor het gebruiken van haar privémail voor het sturen van officiële e-mails in haar termijn als minister van Buitenlandse Zaken. Een schandaal waar de Republikeinen vaak op inspelen. (flickr.com)

Miljardair en onroerendgoedmagnaat Donald Trump heeft vanaf het begin van de campagne gekozen voor een agressieve strategie waarbij hij klare taal en schieten vanuit de heup niet schuwt, maar ook vaak in eigen voet schiet. Hij deed van zich spreken door een vrouwelijke journalist te beledigen die hem kwam interviewen, sprak beledigende woorden over immigranten en noemde Mexicaanse nieuwkomers misdadigers en verkrachters waartegen hij een groot hek aan de Mexicaans-Amerikaanse grens zou laten bouwen. Trump heeft bovendien een zeer negatief beeld van de media, die hij er constant van beschuldigt hem tegen te werken. Zijn vooral blanke en mannelijke aanhang vindt dat alles prachtig, maar andere groepen in de maatschappij – die hij wel eens nodig zou kunnen hebben om gekozen te worden, zoals vrouwen en minderheden – zijn daardoor geschokt. In de opmars naar de Republikeinse conventie stelde Trump een nieuwe campagnemanager aan, die hem een beschaafder imago wilde aanmeten door zijn ruwe uitspraken in te tomen. Trump had daar zichtbaar moeite mee. Hij koos de rustige gouverneur van Indiana, Mike Pence, tot vice-presidentskandidaat en vloog na de Republikeinse conventie wederom uit de bocht. Hij keerde zich tegen de vader van een in Irak gesneuvelde legerkapitein die op de Democratische conventie kritisch over Trump sprak. De kapitein was een moslim en het was duidelijk dat het Trump niet zinde om door de vader bekritiseerd te worden wegens gebrek aan vaderlandslievendheid. Veel Republikeinen, zoals senator John McCain en Huisvoorzitter Paul Ryan, vielen Trump echter af omdat zij het niet gepast vonden dat hij het aanlegde met de ouders van een gesneuvelde militair. Trump kwam toen pas echt op stoom en viel ook meteen zijn partijgenoten aan en zei te hopen dat zij in november niet herkozen zouden worden. Daarmee wakkerde hij een oude angst aan van veel Republikeinen: dat het somtijds wilde optreden van Trump de kansen voor Republikeinen bij verkiezingen voor het Huis van Afgevaardigden, de Senaat en gouverneurs- en andere posten zal schaden. Recent wisselde Trump weer van campagnemanager.

Wat zijn de verschillen tussen de kandidaten?

Trump en Clinton zeggen allebei zich in te willen zetten voor een sterkere economie, maar Trump is daarbij wel opvallend met zijn stelling dat vrijhandel vaak slecht uitpakt voor de Amerikaanse arbeider en dat hij daarom fabrieken zal verplichten om in de VS te produceren en investeringen in China op te schorten. Dat is vloeken in de Republikeinse kerk en een echo van het debat in de jaren '80 waarbij Japan in het verdomhoekje zat en beschuldigd werd van 'unfair trading.' Clinton moet daar niets van hebben en zet in op traditionele vormen van internationale (economische) samenwerking en

Donald Trump tijdens een rally in een hangar in Texas. 'Donald Trump heeft vanaf het begin van de campagne gekozen voor een agressieve strategie waarbij hij klare taal en schieten vanuit de heup niet schuwt.' (foto Gage Skidmore, flickr.com)

investeringen in onderwijs. Clinton hamert er bovendien op dat de economische plannen van Trump in combinatie met een beperking van de instroom van immigranten miljoenen banen zal kosten. Trump op zijn beurt benadrukt de onbetrouwbaarheid van Clinton en Obama en is vaag over de details van zijn plannen.

Ten aanzien van defensie heeft Clinton aangegeven geen angst te hebben om het militaire apparaat in te zetten en zij steunt de drone-aanvallen van de president op terroristen wereldwijd. Zij poogt daarmee een eventuele zwakte op defensiegebied weg te werken omdat zij in 2002 voor de inval in Irak stemde als senator, maar in 2003 zei daarvan spijt te hebben. Republikeinen werpen haar dat constant voor de voeten. Clinton heeft voorts gezegd de strijd tegen ISIS met bondgenoten te willen

> 'Ten aanzien van defensie heeft Clinton aangegeven geen angst te hebben om het militaire apparaat in te zetten'

voortzetten. Meer specifiek heeft zij op defensiegebied een plan voorgesteld om uitzendingen voor militairen dragelijker te maken door meer verlof in te voeren. In het algemeen vraagt zij aandacht voor 'military families' en het offer dat zij brengen voor de natie. Trump heeft zich ook uitgesproken voor het verslaan van ISIS met bondgenoten, maar tevens heeft hij meermaals gezegd dat bondgenoten – hij bedoelt vooral Europa – meer moeten doen voor hun eigen defensie en dat anderen niet meer klakkeloos op Amerika kunnen rekenen. 'The countries we are defending must pay for the cost of this defense, and if not, the U.S. must be prepared to let these countries defend themselves.'[1] Die uitspraak in april werd hem door veel analisten – ook uit de eigen partij – kwalijk genomen omdat het een uitnodiging lijkt aan de door hem bewonderde Vladimir Poetin om meer acties zoals de bezetting en annexatie van de Krim te proberen. Hoe Trump ISIS wil aanpakken is niet helemaal duidelijk – hij sprak over het sturen van VS-grondtroepen naar Irak, maar bekritiseerde de Democraten ook omdat zij zich teveel met andere landen zouden bemoeien. Trump heeft ook gezegd dat de strijdkrachten zo sterk moeten worden dat ze nooit meer gebruikt hoeven te worden omdat niemand de VS daaropvolgend iets durft te doen.

Ten aanzien van de snelle militair-technische ontwikkelingen op het gebied van raketten, miniaturisatie en drones hebben de kandidaten nog niet veel gezegd. Trump heeft wel aangekondigd dat op delen van defensie bezuinigd moet worden, maar niet exact welke.

Over het buitenlands beleid verschillen de kandidaten sterk, waarbij Clinton duidelijk aansluit bij de continuering van het huidige Amerikaanse beleid. Dat wil zeggen dat het systeem van internationaal recht en internationale organisaties voorop staat bij het kiezen van oplossingen en methoden van werken. Trump heeft duidelijk minder affiniteit met het internationale systeem, dat overigens

Een Amerikaanse ijzerwerker aan het werk met gietmallen in een ijzerfabriek in Muskegon, Michigan. (foto US dept. Agriculture, flickr.com)

US Navy fregatten, rijp voor de sloop in de haven van Philadelphia. 'Trump heeft wel aangekondigd dat op delen van defensie bezuinigd moet worden, maar niet exact welke.' (flickr.com)

sterk onder Amerikaanse leiding tot stand is gekomen. Clinton is tevreden met het nucleaire akkoord met Iran, Trump moet er niet van hebben; Clinton wil samen met Mexico de problemen in dat land – slecht bestuur, drugsbendes en armoede – oplossen, Trump wil alleen een groot hek. ISIS in het Midden-Oosten wil Trump opnieuw met geweld pacificeren, maar diep in zijn hart wil hij er eigenlijk wegblijven. Clinton daarentegen ziet dat weglopen niet kan, alhoewel zij ook voor een militaire oplossing voor ISIS kiest. Voorts heeft Trump naar aanleiding van de oorlog in Irak geklaagd dat oorlog voeren niet meer is wat het ooit is geweest. "I still can't believe we left Iraq without the oil," is wat Trump tweette op 23 januari 2013.[2] Hij lijkt de stelling aan te hangen dat een land eigendom wordt van diegene die het binnenvalt, een idee dat door veel critici werd aangegrepen om op de ongeschiktheid van de Republikein als president te wijzen.

Het wispelturige karakter van Trump en zijn ondoordachte uitspraken hebben hem veel kritiek van Democraten opgeleverd. Hillary Clinton zei "Making Donald Trump our Commander-in-Chief would be a historic mistake,"[3] maar het is de kritiek uit de eigen partij die het hardste aankomt. Een groep van 50 vooraanstaande voormalige medewerkers van Republikeinse presidenten – van Richard Nixon tot George W. Bush – heeft in een open brief opgeroepen niet op Trump te stemmen omdat hij daarvoor ten ene male ongeschikt zou zijn: "From a foreign policy perspective, Donald Trump is not qualified to be President and Commander-in-Chief. Indeed, we are convinced that he would be a dangerous President and would put at risk our country's national security and well-being." Mensen als ex-CIA directeur Michael Hayden en 49 andere grote namen uit de Amerikaanse buitenandse- en defensiewereld zeggen ervan overtuigd te zijn dat Donald Trump "would be the most reckless President in American history."[4]

Republikein en voormalig CIA directeur Michael Hayden is ervan overtuigd dat Donald Trump een roekeloze president zal zijn. (foto Gage Skidmore, flickr.com)

Wat betekent dit voor Europa?

De campagnes van Hillary Clinton en van Donald Trump maken duidelijk dat voor veel Amerikanen hun eigen land weer op de eerste plaats moet komen. Dat blijkt uit de nadruk die Clinton en Trump leggen op het verbeteren van de positie van de Amerikaanse midden- en arbeidersklasse, al dan niet ten nadele van buitenlandse economische spelers. Beide kandidaten zeggen dat er weliswaar tegen IS en dergelijke groepen militair moet worden opgetreden, maar ijvert Clinton voor kortere uitzendingen – en beperkt daarmee feitelijk de Amerikaanse slagkracht – terwijl Trump klip en klaar tegen bondgenoten zegt dat ze minder op *Uncle Sam* moeten rekenen. Gecombineerd met de eerder door president Obama ingezette draai naar Azië en het Amerikaanse optreden ten aanzien van Libië en Syrië, wordt duidelijk dat Europa waarschijnlijk op beduidend minder Amerikaanse steun kan rekenen dan in de afgelopen 75 jaar het geval was.

Drs. A.A. (Alexander) Bon is universitair docent Internationale Betrekkingen aan de Nederlandse Defensie Academie.

Noten

1 Donald J. Trump Foreign Policy Speech, April 27, 2016, https://www.donaldjtrump.com/press-releases/donald-j.-trump-foreign-policy-speech.
2 Heather Digby Parton, 'The most fearsome hawk of all,' *Salon.Com*, May 31, 2016.
3 Hillary Clinton, Campaign Speech, 3 juni 2016
4 Statement by former national security officials, https://assets.documentcloud.org/documents/3007589/Nationalsecurityletter.pdf.

column

Noord-Korea heeft dit jaar zeventien ballistische raketten gelanceerd en al twee kernproeven ondernomen. Het is niet onwaarschijnlijk dat er nog een derde op komst is, rond 9 oktober zou kunnen, niet omdat deze editie van het Marineblad dan ongeveer verschijnt maar omdat de staat van Kim Jong Oen dan het tienjarig jubileum van zijn nucleaire bezit viert.

Kenners worstelen nu met de vraag hoe dit verder moet. Strategische bespiegelingen leiden, zoals zo vaak, tot veel enerzijds en anderzijds. Ik heb wel de indruk dat in die kringen de mening overheerst dat de Amerikaanse politiek, die gokte op de uiteindelijke medewerking van China om de Noord-Koreanen tot stoppen te dwingen, op mislukken staat. De calculatie dat China, dat per saldo geen kleine eigenwijze buur met kernwapens duldt, zich zal aansluiten bij steeds verder op te voeren VN-sancties tegen Noord-Korea zal niet opgaan om twee redenen. Ten eerste is China bang dat de sancties kunnen leiden tot chaos en armoede, en zich honderdduizenden vluchtelingen aan de Chinese grens zullen melden. Ineenstorting van de Noord-Koreaanse staat zou tot fusie met haar zuiderbuur leiden, een westers georiënteerd land; een scenario dat de leiders in Beijing meer verontrust dan het huidige aanmodderscenario. In de tweede plaats maakt China zich nu bozer om de tegenmaatregel die Zuid-Korea treft: het plaatsen van het Amerikaanse THAAD-raketafweersysteem. Dat is niet alleen geschikt om Noord-Koreaanse raketten op te vangen, gelooft Beijing, maar de radar geeft de Amerikanen ook een blik in de Chinese keuken en bedreigt de bilaterale Chinees-Amerikaanse status quo. Zo woedend is China over dat THAAD-systeem, dat het elke medewerking om Noord-Korea nu verder te beteugelen zal weigeren. Kim Jong Oen maakt handig gebruik van de ruimte die de Chinese woede over THAAD hem geeft.

'De winst van een Amerikaanse aftocht weegt niet op tegen de dan bijna onvermijdelijke komst van twee nieuwe atoomtijgers aan de voordeur'

Tot zover de weersvooruitzichten der strategen, die net als die van de meteorologen vaak niet verder gaan 14 dagen. Ik begrijp de uitleg wel, maar ze heeft haar beperkingen. Het gaat er bij mij niet in dat de Chinezen geen oog hebben voor de gevolgen van het escalerende Noord-Koreaanse programma. Er is niet eens een presidentschap van Donald Trump voor nodig om het sentiment van zelfstandige kernwapens voor Japan en Zuid-Korea aan te wakkeren. Dat zouden de VS om eigen redenen (de algehele regie over veiligheidspolitiek in dat deel van de wereld) niet fijn vinden, maar de Chinezen nog veel meer wakker houden. Het is voor China makkelijker met de VS zaken te doen dan met een onbeheersbaar rijtje nucleaire buren. In die zin zou het eigenlijk blij moeten zijn met de leverantie van de THAAD, al neemt dat systeem de zorgen van Zuid-Korea en Japan nooit helemaal weg. Een wijze vooruitdenkende Chinees zou ook moeten onderkennen dat de VS niet zullen berusten in de gedachte dat Noord-Koreaanse atoomraketten over een paar jaar San Francisco kunnen bereiken, en nu al een bedreiging vormen voor Amerikaanse militaire contingenten in Oost-Azië. Erop speculeren dat de VS, die militairen nu uit voorzorg maar alvast aan het terugtrekken zijn, om met de klassieke bluftheoretici te spreken, *bold* en uit te leggen als een onverschrokken staaltje *chicken game*, maar de winst van een Amerikaanse aftocht weegt niet op tegen de dan bijna onvermijdelijke komst van twee nieuwe atoomtijgers aan de voordeur: Zuid-Korea en Japan. Elke strategische logica duwt de VS en China naar de onderhandelingstafel om dit verlies-verliesscenario onder ogen te zien. Of zou China denken dat er nog meer uit het vuur te slepen valt, en wachten tot een Noord-Koreaanse raket vlak voor San Francisco in de oceaan plonst?

Prof. dr. J. (Ko) Colijn is defensiespecialist bij instituut 'Clingendael'.

In deze rubriek komen leden aan het woord die zijn uitgezonden of in het buitenland zijn geplaatst. Deze keer is dat KOLMARNS Dr.Drs. Allard Wagemaker MA (54 jaar). Hij is sinds september 2013 in New Delhi (India) geplaatst als defensieattaché voor Zuid- en Centraal-Azië.

KOLMARNS Dr. Drs. Allard Wagemaker MA staat bekend als een breed opgeleide officer-scholar met uitgebreide ervaring in de operationele, bestuurlijke en diplomatieke domeinen. Hij werd uitgezonden naar Angola, Bosnië-Herzegovina en Afghanistan. Aan het begin van zijn loopbaan specialiseerde hij zich in operaties in het lagere deel van het geweldsspectrum. Wagemaker werkt de laatste jaren vooral op het politiek-strategische niveau in een veelal internationale setting. Hij promoveerde in de politicologie-internationale betrekkingen waarbij zijn onderzoek zich richtte op de rol van militairen in post-conflict situaties en in vredesbewarende operaties. Zijn focus was daarbij gericht op Afghanistan waar hij uitgebreid veldonderzoek deed en meerdere keren naar werd uitgezonden.

Militaire parade te New Delhi (foto's uit persoonlijke collectie van de auteur).

Incredible India

Het zal je maar gebeuren, geplaatst worden in India. Voor mij en mijn echtgenote, Shakila, kwamen een wens en een droom uit. We houden ons al lang, op velerlei manieren bezig met Zuid- en Centraal-Azië. Dit niet alleen vanwege uitzendingen naar Afghanistan maar ook omdat Shakila in Afghanistan opgroeide en ik mijn proefschrift over Afghanistan schreef. En wie Afghanistan een beetje wil kunnen doorgronden moet meer te weten zien te komen over de regio waarin Afghanistan ligt. Dan stuit je onherroepelijk, zeker als het over veiligheidspolitiek en cultuur gaat, op India. Dit prachtige, intrigerende land heeft sowieso al lang onze beider belangstelling, zowel op professioneel als op cultureel en maatschappelijk gebied. Dat we hier mogen en kunnen verblijven, past prima in het verlengde: daar hebben zowel Defensie als wijzelf profijt van.

Het aardige van defensieattaché zijn in deze regio, is dat ik tevens geaccrediteerd ben in Sri Lanka, Myanmar, Turkmenistan, Oezbekistan, Tadzjikistan en Kirgizië. Tot voor kort was ik tevens geaccrediteerd in Thailand. Er is ook een defensieattaché die geplaatst is in Kaboel. Hij doet Afghanistan en Pakistan waar ik als gevolg van mijn regionale verantwoordelijkheid ook af en toe kom.

Ik kijk dus niet louter naar India maar beschouw de veiligheidsdynamieken in de twee regio's waarin India een grootmacht is.

Als defensieattaché ben ik (veiligheids)hubcoördinator die voor de Commandant der Strijdkrachten het situatiebeeld opbouwt voor Zuid- en Centraal-Azië. Misschien moet ik zeggen, 'mede opbouwt' omdat vanwege de missie in Afghanistan ook andere diensten actief zijn. Zeker als het niet over Afghanistan gaat ben ik natuurlijk het eerste aanspreekpunt voor de CDS. Anders gezegd, in meerdere opzichten ben ik een verlengstuk van de Defensiestaf. Dit brengt een gevarieerd takenpakket met zich mee. Een voorbeeld is dat ik in een week betrokken was bij het evacueren van Nederlanders vanuit Nepal dat juist getroffen was door een aardbeving, een gewonde

'Het is duidelijk dat leven, wonen en werken in dit deel van de wereld nogal wat aanpassing en uitdagingen met zich mee brengen'

marinier van een Vessel Protection Detachment (anti-piraterij missie) evacueerde, een eendaags seminar over cyber opzette, de Dodenherdenking in New Delhi organiseerde en als een van de gastheren deelnam aan Koningsdag.

De regio is gecompliceerd en uiterst dynamisch. Het geopolitieke zwaartepunt verschuift naar dit deel van de wereld door de sterke opkomst van China en India. Het vraagt daarom nogal wat (voor)kennis om de dynamieken te doorgronden: niets is zwart-wit en het omgekeerde is hier ook altijd waar. Voorafgaand aan mijn plaatsing, heb ik een uitgebreid voorbereidingstraject gevolgd, voor een belangrijk deel aan de universiteit Leiden. Naast mijn toenmalige baan bij de Defensiestaf (plannen) kon ik daar een maatwerkprogramma samenstellen. Het varieerde van veiligheidspolitiek tot maatschappelijke verhoudingen. Het zal niemand verbazen dat het zeker in India wat anders werkt dan in ons deel van de wereld. Het is belangrijk om hier enig begrip van te hebben, het heeft directe weerslag op je werk en leven in dit deel van de wereld. Ook heb ik Hindi lessen gevolgd. Ik spreek het een beetje en kan het enigszins volgen. Echter, in India wordt door de mensen met wie ik werk in eerste instantie en vooral Engels gesproken – de lingua franca. Bovendien, Shakila spreekt

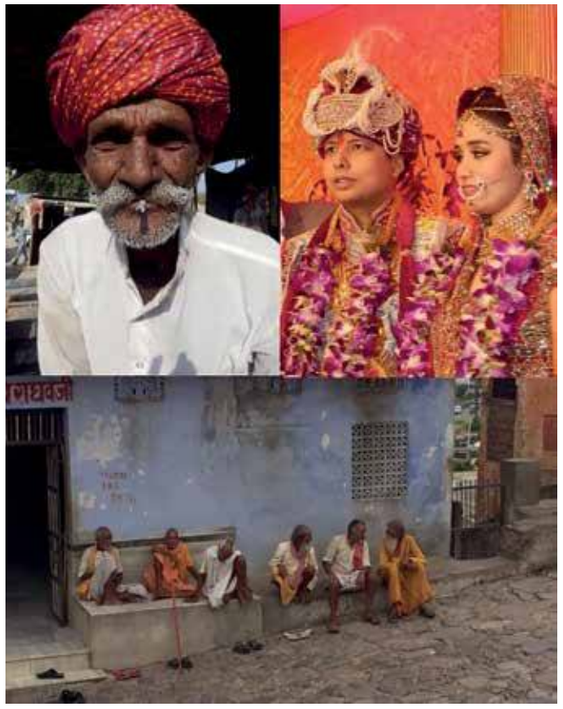

Met de klok mee: man in Rajesthan, een Indiaas bruidspaar en een Indiaas leugenbankje.

Indiaase mobiliteit: de tuktuk, of in India beter bekend als rickshaw.

redelijk vloeiend Hindi dus die doet vooral het woord als we in contact zijn met niet-Engelssprekenden. Overigens is de talenkennis van Shakil een enorm voordeel in deze functie – waar ze actief bij betrokken is – ze is professioneel tolk in meerdere talen van de regio.

Het is duidelijk dat leven, wonen en werken in dit deel van de wereld nogal wat aanpassing en uitdagingen met zich mee brengen. Je moet openstaan voor andere culturen, kunnen tegen de enorme druktes en de volledig andere gewoontes. In Europa zijn we vertrouwd met privacy, dat is in India vrijwel niet aan de orde. Mensen zijn bovengemiddeld nieuwsgierig en velen schromen niet van zich te laten horen maar zijn ook tolerant. Zo zijn er altijd 'mensenmassa's'; is het Indiase verkeer met deelnemende twee-, drie- en vierwielers maar ook twee- en viervoeters (apen, koeien, e.a.) alles behalve geregeld en is de Indiase manier van organiseren voor buitenstaanders toch wat creatief-pragmatisch. India lijkt met zijn vele culturen, godsdiensten, geuren, kleuren en geluiden misschien chaotisch maar is het niet – sterker nog, wij wanen ons soms in een sprookje. Het maakt mijn plaatsing in alle opzichten een groot avontuur, het is fascinerend.
Wat een probleem is, is de luchtvervuiling. In de wintermaanden is de hoeveelheid fijnstof in de lucht vele malen boven de toegestane normen. De Indiase overheid probeert er van alles aan te doen, in een ontwikkelingsland met meer dan 1,2 miljard inwoners is dit een heuse uitdaging. En dit geldt zeker voor New Delhi met meer dan 20 miljoen inwoners die zich bij voorkeur per auto verplaatsen en waar losjes met milieuregels wordt omgegaan.

Ondertussen zijn we ruim drie jaar in 'Incredible India', oprecht helaas zit het er volgend jaar zomer weer op. Een plaatsing van vier jaar in dit deel van de wereld is eigenlijk best kort. Je eerste jaar ben je vooral bezig om ingeslingerd te raken. Het is immers in alle opzichten erg anders dan in Europa, een understatement. India is een subcontinent, Zuid- en Centraal-Azië. zijn erg divers. Dit stelt behoorlijke eisen aan je habitus. In mijn werk is het een uitdaging dat in vrijwel alle landen waarin ik geaccrediteerd ben, militairen geen contacten met buitenlanders mogen onderhouden. De militairen die dit wel mogen wisselen snel en veelvuldig opdat er geen banden kunnen ontstaan. De angst voor spionage zit er kennelijk goed in. Dit geeft beperkingen het situatiebeeld op te bouwen en contacten met de diverse krijgsmachten informeel aan te kunnen halen of mogelijkheden af te tasten. Vaak werkt de bureaucratie verlammend en vertragend indien het via de officiële weg gaat. Netwerken is daarom een belangrijke bezigheid. Dat doe je als defensieattache op vele manieren waarbij je eigen creativiteit een vereiste is en het een uitkomst is als je echtgenote actief participeert.

Als defensieattaché representeer je de Nederlandse krijgsmacht op de meest uiteenlopende evenementen. Soms zijn er speciale verzoeken uit Nederland. Meestal zijn het echter mijn eigen inschattingen. Zuid- en Centraal-Azië hebben niet de hoogste prioriteit in Den Haag maar dit maken mijn functie en inschattingen des te relevanter. Uiteindelijk is India een speler van wereldformaat met een gigantische economie en een enorme krijgsmacht in een vitaal werelddeel waar meer dan de helft van de wereldbevolking woont. Dat dit invloed heeft op onze veiligheidssituatie is een gegeven maar is ook voor velen wel erg ver van hun bed. De waan van de dag lijkt zich dichter bij huis af te spelen, echter hoe realistisch is dit in de globaliserende, platte wereld waarin het geopolitieke zwaartepunt niet meer in Europa ligt?
Een defensieattaché in de Zuid- en Centraal-Azië regio levert de defensiestaf op politiek en strategisch niveau veel op. Dit te meer omdat we hier verdergaand geïntegreerd samenwerken met Buitenlandse Zaken. Dit werpt voor beide ministeries vruchten af. We vinden en versterken elkaar. Een mooi gegeven in een tijd waarin ministeries ontschotten. Het maakt het werk van een defensieattache boeiend en dynamisch. En als je daarbij nog de fascinerende diversiteit van mijn regio's neemt dan kun je gerust spreken van een droomplaatsing!

Allard Wagemaker met zijn vrouw en drie dochters in New Delhi (2016).

dr. Adri van Vliet

(foto NIMH, Beeldcollectie)

De lange weg naar het Marinemonument te Scheveningen

Dinsdag 14 juni 1966

12:00 uur: Hare Majesteit de Koningin onthult nationaal gedenkteken voor de marine op boulevard Scheveningen (omgeving haven).

Onthulling wordt gevolgd door vlootschouw van schepen en vliegtuigen van de Koninklijke Marine, waarna défilé van marinetroepen te voet.

Passage uit het draaiboek '1666 Nederland ter Zee 1966'.

Herdenkingsmonumenten

In de eerste maanden na de bevrijding werden overal in Nederland initiatieven ontwikkeld om de gevallenen in de strijd tegen de Duitse bezetter blijvend te herdenken. Talloze gedenkstenen, kruisen en beelden werden in 1945 en 1946 daarvoor opgericht. Op 18 september 1946 riep de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen een breed samengestelde Nationale Monumenten Commissie voor Oorlogsgedenktekens in het leven voor herdenkingsmonumenten met een bovenlokaal karakter. Gedacht werd aan een monument voor de koopvaardij in Rotterdam, voor de gevallenen die begraven waren op de Erebegraafplaats in Bloemendaal en een Nationaal Monument op de Dam. Koningin Wilhelmina werd beschermvrouwe en prins Bernhard erevoorzitter. De financiering hiervan werd niet gezien als een staatstaak, maar als een verantwoordelijkheid van het gehele Nederlandse volk. Met de symbolische verkoop van vierkante centimeters van het Amsterdamse Damplantsoen hoopte de commissie een fonds bijeen te brengen van zes miljoen gulden voor ondersteuning van familieleden van oorlogsslachtoffers en voor de oprichting van enkele nationale monumenten. Via allerlei acties werden speciaal hiervoor gedrukte certificaten van 11 november 1947 tot 1 februari 1948 aan de man gebracht. Zo kochten prinses Juliana en prins Bernhard na de plechtige inwijding van het Tijdelijk Nationaal Monument op 13 december 1947 publiekelijk certificaten bij het speciaal hiervoor opgetrokken kantoortje op de Dam. De uiteindelijke verkoop van Damplantsoen-certificaten bracht 2,2 miljoen gulden op.
De taak van de Nationale Monumenten Commissie was drieledig. Allereerst diende de commissie te beoordelen welke monumenten, opgericht in verband met de gebeurtenissen in de jaren 1940-1945, het bovenlokale karakter ontstegen en een nationale betekenis moesten krijgen. Daarnaast droeg zij zorg voor de werving van fondsen en adviseerde zij over de manier hoe de kosten, die voortvloeiden uit de oprichting van deze monumenten, gefinancierd konden worden. Twaalf jaar later vroeg voorzitter jhr. Marie Louis van Holthe tot Echten aan minister-president Willem Drees om de liquidatie van de commissie. Haar taak zat er op. Open eindjes waren behalve een monument op Walcheren en gedenkstenen voor de concentratiekampen ook de plaatsing een marinemonument. Op Walcheren had het idee een Tweede Wereldoorlog monument op te richten geen weerklank gevonden. Initiatieven bleven uit. Hetzelfde gold voor de oprichting van gedenkstenen op plaatsen waar concentratiekampen waren gevestigd. Wel had de Commissaris van de Koningin in Drenthe met steun van het Provinciaal Bestuur in de jaren vijftig het idee geopperd om in Westerbork een monument op te richten om de herinnering aan het leed dat de Joodse landgenoten was aangedaan levendig te houden. Toch

> 'Het monument diende in Den Haag te komen, als centrum waar de regering zetelde, en het monument moest aan de zeezijde van Den Haag een plaats krijgen'

zou het nog tot 1970 duren eer de omhoog krullende treinrails van Ralph Prins aldaar werd onthuld. Ook de realisatie van een marinemonument ter herinnering aan de in de Tweede Wereldoorlog omgekomen marinemensen liet op zich wachten.
In het onderstaande artikel komt de lange weg naar de totstandkoming van het nationale marinemonument te Scheveningen aan de orde, waarbij stil wordt gestaan bij het waarom van een marinemonument, de discussies over de locatie, de financiering, de realisatie en de uiteindelijke onthulling van het monument door koningin Juliana.

De lange weg naar een marinemonument

Tijdens de Duitse bezetting verzorgde het Algemene Nederlandsche Comité 'Onze Marine' de graven van de in mei 1940 gesneuvelde marinemensen. In overleg met familieleden werden toen de eerste gedenkstenen geplaatst. Gelijktijdig ontwikkelde 'Onze Marine' plannen om na het beëindigen van de oorlog een nationaal monument op te richten ter nagedachtenis aan allen die in dienst van de Koninklijke Marine, werkzaam op de koopvaardij of bij de visserij in de Tweede Wereldoorlog rechtstreeks of zijdelings als gevolg van oorlogsgeweld het lieven lieten. Na het vertrek van de Duitse troepen werd op 4 juli 1945 een werkcommissie ingesteld om dit nationale monument te realiseren dan wel om soortgelijke plannen te steunen. Vice-admiraal A. Vos trad op als voorzitter. Daarnaast maakten een reserve-kapitein der mariniers, een bouwkundig-ingenieur, een vertegenwoordiger van het Rode Kruis, een drietal directeuren van Haagse Gemeentelijke Diensten (Kunsten en Wetenschappen, Gemeentewerken en Stadsontwikkeling en

Het ontwerp van hoofdarchitect A. Pet van de Dienst Gemeentewerken van Den Haag (1947). (foto GA Den Haag)

Volkshuisvesting) en de hoofdofficier van de Marine Stoomvaartdienst te Scheveningen deel uit van het comité. De Haagse achtergrond van de leden was vanuit pragmatische overwegingen gekozen. De toenmalige verkeersmoeilijkheden en reisbeperkingen lieten geen geografisch breed samengesteld comité toe. En men had haast en wilde aan de slag. Te meer omdat de oorlog met Japan ook was geëindigd. Het Comité formuleerde twee uitgangspunten die in de loop der jaren steeds bediscussieerd werden. Het monument diende in Den Haag te komen, als centrum waar de regering zetelde, en het monument moest aan de zeezijde van Den Haag een plaats krijgen.
De eerste reactie van de burgemeester van Den Haag, W.G. Monchy, was enigszins gereserveerd. Hij drong bij vice-admiraal Vos aan op samenwerking met een Haags comité dat plannen ontwikkelde voor een groots gedenkteken in de nog aan te leggen Scheveningse bosjes. Uiteindelijk liepen de gesprekken op niets uit. Het nationale monument voor alle omgekomen zeevarenden werd losgelaten. Twee jaar later kwam onder leiding van Vos een Commissie voor de Oprichting van een Nationaal Monument voor gevallen marinepersoneel tot stand. Het marinebestuur bij monde van de minister van Marine A. Fiévez en de eerder genoemde Nationale Monumenten Commissie voor Oorlogsgedenktekens steunden dit initiatief, evenals de locatie in Den Haag. De financiering zou ten laste komen van de Nationale Commissie. De gemeente Den Haag werd gevraagd om in de uitbreidingsplannen van de Scheveningse Boulevard in noordelijke richting het nieuwe marine monument een

plaats te geven. Daarnaast hoopte Vos dat Den Haag bereid zou zijn de fundering en het technisch tekenwerk te bekostigen en hoofdarchitect A. Pet van de Dienst Gemeentewerken vrij te stellen voor de architectonische uitwerking. Pet mocht aan de slag, maakte een voorontwerp en kwam tot de slotsom dat een dergelijk monument ruim 275.000 gulden zou gaan kosten. De Nationale Commissie verwachtte 150.000 gulden te kunnen bijdragen, maar kon nog geen vaste toezegging doen. Zij moest eerst wachten op de resultaten van de landelijke geldinzamelingsactie. Vice-admiraal Vos stond voor de moeilijke opgave het financiële gat te dichten. Vooralsnog schortte hij de werkzaamheden van zijn commissie op. Wel startte Vos zelf met succes een geldinzamelingsactie voor zijn monument. De plannen belandden echter in de ijskast.

Tegenslagen

Ook de opvattingen van de minister van Marine en de Admiraliteitsraad veranderden. Zij vonden een nieuw marinemonument uiteindelijk niet meer nodig. Gelijktijdig lieten verschillende liefdadigheidsinstellingen, waaronder het Karel Doormanfonds, in 1951 hun oog vallen op de door Vos reeds ingezamelde gelden. Zijn monument kwam er immers toch niet. Zelfs in kringen van marine-officieren werden vraagtekens geplaatst bij een Haags marinemonument. Den Helder verdiende bij hen de voorkeur. De grootste vertragende factor was de door de regering in de jaren vijftig afgekondigde bestedingsbeperking, waardoor Den Haag geen toestemming kreeg om de Scheveningse Boulevard in noordelijke richting door te trekken. Maar Vos en zijn commissieleden hielden vol. Scheveningen bleef het uitgangspunt. De badplaats lag volgens hen centraal in Nederland en deze plek zou voorkomen dat ‘de Marine altijd in een hoekje wordt geschoven (De Ruyter in Vlissingen en een oorlogsgedenkteken in Den Helder), waar geen sterveling komt kijken.’ Op het zuidelijk deel van de Boulevard, vlakbij de Eerste Binnenhaven (Vissershaven), werd een nieuwe locatie gevonden. Vanwege zijn hoge leeftijd verliet architect Pet intussen de commissie en trok zijn ontwerp in. Een zestal architecten werd gevraagd met een nieuw ontwerp te komen. Enkel de Rotterdamse architect J.W.C. Boke zond een ontwerp in, maar dit kwam niet door de technische commissie van de gemeente Den Haag.

In 1953 doemde een nieuwe barrière op. De Haagse Dienst Openbare Werken haalde toen de plannen voor een Trompmonument weer uit de kast. In 1941 had namelijk de gemeente Den Haag een legaat van 5.000 gulden aanvaard om een standbeeld voor Maarten Harpertsz. Tromp op te richten. Het vervaardigen en plaatsen van een ‘ Tromp’-standbeeld zou een uitgave van circa 25.000 gulden vergen. Op verzoek van burgemeester F.M.A. Schokking ging in 1955 een actie-comité onder leiding van jhr. vice-admiraal H.A. van Foreest aan de slag. Beeldhouwer Dirk Wolbers zou een schetsontwerp maken, maar overleed voortijdig. Daarna gebeurde er niets meer. Ook de pogingen van staatssecretaris van Marine H.C.W. Moorman om een Tromp- en marinemonument samen te laten vallen, strandde. Minister van Marine C. Staf besprak dit zelfs met minister-president L.J.M. Beel. Staf was evenals de Chef Marine Staf (CMS) voorstander van een standbeeld voor Tromp, dat tevens kon dienen als monument voor de hedendaagse marine. Maar Vos hield voet bij stuk. De voorbereidingen waren al te ver gevorderd. Ook het overleg van Vos met de minister van Marine, de wethouder van openbare Werken en de admiraals C. Helfrich, H.H.L. Pröpper en H.A. van Foreest

> ‘Zelfs in kringen van marine-officieren werden vraagtekens geplaatst bij een Haags marinemonument’

leverde niets op. Uiteindelijk ‘sneuvelde’ Tromp. Intussen hadden architect prof. ir. C. Wegener Sleeswijk en beeldhouwer prof. O. Wenckebach al enkele keren ontwerpen ingediend. Ondanks allerlei aanpassingen veegde de Gemeentelijke Commissie voor Kunstopdrachten in 1960 hun achtste en laatste ontwerp van tafel. Het oprijzende anker vond zij maar niets. De afwijzing leverde wel een onkostenpost op van 6.300 gulden.

De realisatie

De hoogbejaarde Vos had inmiddels zijn functie overgedragen aan vice-admiraal Van Foreest. Dankzij zijn inspanningen gaf de Commissie voor de Oprichting van een Nationaal Monument voor gevallen marinepersoneel uiteindelijk aan de Haarlemse beeldhouwer Mari Andriessen de opdracht. Enkele maanden later werd zijn voorontwerp zowel door de Nationale Monumenten Commissie voor Oorlogsgedenktekens als door de Gemeentelijke Commissie voor Kunstopdrachten goedgekeurd. Na bijna twintig jaar van overleg kwam het einde in zicht.

Andriessen dacht eerst te kunnen volstaan met de uitbeelding van een matroos. Alle beoordelende instanties gingen akkoord met zijn gipsmodel. Maar zelf twijfelde hij echter. Eén matroos was toch niet robuust genoeg op de Scheveningse Boulevard. De beeldhouwer begon opnieuw. Het werd een abstract beeld van drie marinemannen die op de boeg van een oorlogsschip met geschuttoren staan. ‘Voor op de boeg een figuratieve uitbeelding van een uitkijk, daarachter een kanonnier bij een geschutkoepel en een matroos die vlaggenseinen geeft, samengesmolten met elkaar en samengesmolten

Het eerste ontwerp van Marie Andriessen. (foto NA Den Haag, Ministerie van Marine (1945-1985))

De kranslegging door koningin Juliana. (foto NIMH, Beeldcollectie)

met het schip. Het geheel in rust, in de vorm van een fort, niet agressief, maar beschermend.’ Groots van afmeting en gehouwen uit tufsteen. Het kunstwerk zou op een plateau van keien komen te staan. Op de keien kwamen de woorden die koningin Wilhelmina in december 1942 uitsprak tegen vice-admiraal Helfrich: ‘De Marine heeft het goed gedaan.’ De toegang tot het monument zou bestaan uit een gedenkmuur van witte natuursteen, geflankeerd door twee mannenfiguren. In mei 1966 vond het transport naar Scheveningen plaats. Afgedekt onder een zeildoek wachtte Andriessens creatie op de onthulling.

De onthulling

Tijdens de Vierdaagse Zeeslag, van 10 tot 14 juni 1666, versloeg Michiel Adriaensz. de Ruyter een Engelse vloot. Driehonderd jaar later werd in Den Haag aan dit feit een hele feestweek gewijd. Het comité ‘1666 Nederland ter zee 1966’ onder leiding van vice-admiraal A.N. Baron de Vos van Steenwijk organiseerde een groot scala aan activiteiten; de opening in de Ridderzaal door prins Bernhard, een maritieme tentoonstelling over de vrije zee en koopvaardijbescherming, bezichtiging van Britse en Nederlandse marineschepen in de haven van Scheveningen, lezingen, optredens van de Marinierskapel en de Tamboers en Pijpers en vuurwerk. Het hoogtepunt vormde echter de onthulling van het nieuwe marinemonument door koningin Juliana op 14 juni 1966. Voorafgaande aan de onthulling werd er een interkerkelijke herdenkingsdienst in de Oude Kerk van Scheveningen gehouden. Naast alle autoriteiten was een groot aantal nabestaanden van omgekomen marinemensen uitgenodigd. De hoofdvlootaalmoezenier en – predikant hielden een overdenking waarna het gezelschap naar de Boulevard vertrok. Bij het monument werd de koningin verwelkomd door de minister-president mr. J.M.L.Th. Cals, de minister van Defensie P.J.S. de Jong en de staatssecretaris van Marine A. van Es. Vice-admiraal Van Foreest refereerde in zijn speech nog even aan de moeizame ontstaansgeschiedenis van het monument en aan de woorden van koningin Wilhelmina ‘De Marine heeft het goed gedaan.’ Daarna onthulde koningin Juliana het marine monument door een Nederlandse vlag weg te trekken. Aansluitend volgde een kranslegging en een dankwoord van burgemeester mr. H.A.M.T. Kolfschoten. Ten slotte liep de koningin naar een tribune op de Boulevard waar ze in gezelschap van de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, de Commandant der Zeemacht in Nederland en de Commandant van het Korps Mariniers getuige was van een enorme vlootschouw, een fly-past van MLD-vliegtuigen en een defilé van marine-eenheden afnam.

Op een afstand van ongeveer 1.000 meter salueerden de kruisers Hr.Ms. *De Ruyter* en Hr.Ms. *De Zeven Provinciën* met 35 saluutschoten, gevolgd door het joelen van de matrozen. In hun kielzog volgden nog vijf onderzeebootjagers, veertien mijnenvegers van de drie mijnbestrijdingssquadrons 123, 127 en 128, twee onderzeeboten en enkele kleinere eenheden, waaronder Hr.Ms. *Urania*. In formatie vliegend kwamen Sikorsky- en Augusta Bell helikopters, Beechcrafts, Grumman Trackers en Neptunes van de Marineluchtvaartdienst over. Het overvliegen van enkele reclamevliegtuigjes die een jenevermerk aanprezen, was zeker niet in het draaiboek opgenomen. Onder het toeziend oog van duizenden toeschouwers marcheerden over de Boulevard intussen adelborsten, mariniers, de Onderzeedienst en Marineluchtvaartdienst met hun vaandels en pelotons van Erfprins en marva’s.

Nog geen week later bekladden onbekenden het nieuwe marinemonument met de leus ‘driehonderd jaar moord’. De Gemeentelijke reinigingsdienst kreeg direct opdracht deze te verwijderen. Sindsdien staat het monument er in volle glorie bij en op gezette tijden plaatsen nabestaanden en de Koninklijke Marine er kransen.

dr. A.P. (Adri) van Vliet is hoofd Publieksinformatie en Collecties/Plaatsvervangend directeur bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Bronnen en literatuur

- NIMH, Collectie van Foreest, inv.nr. 128.
- NA Den Haag, Ministerie van Marine, later van Defensie (1945-1985), inv.nr. 1273.
- GA Den Haag, Gemeentebestuur Den Haag (1953-1990), inv.nrs. 10031 en 10032.
- L.A.M. Goossens, *De Koninklijke Marine en haar monument te Den Helder 1914-1922* (Haarlem 1974).
- W.C. Lemaire, *Een nationaal Gedenkteken voor de Marine* (Den Haag 1966).
- *Alle Hens*, mei, juni 1966.
- *Jaarboek Koninklijke Marine*, 1966.
- *Nieuwsblad van het Noorden*, 14 juni 1966.
- *De Tijd*, 15, 20 juni 1966.
- www.4en5mei.nl/herdenken-en-vieren/oorlogsmonumenten (Geraadpleegd 17 mei 2016).

Kegelen, alleen voor artilleristen?

Vroeger werd vaak gezegd dat kegelen een sport voor artilleristen is, maar is dat waar? Hoewel het bij alle balsporten zeker nuttig is om te begrijpen hoe de bal zich gedraagt, waag ik het te betwijfelen of Lionel Messi en Tiger Woods in staat zijn om de baan van hun bal in een zes-vrijheidsgraden model te beschrijven. Theoretische kennis is nuttig maar een zeker balgevoel is belangrijker. Kegelen is dus zeker niet alleen voor artilleristen!

Kegelen is een sport, waarbij een bal van ongeveer acht kilo zodanig over een smalle baan van twintig meter lang moet worden gestuurd dat hij aan het eind alle negen kegels omstoot. Dat wordt bereikt door de bal op het eind van de baan parallel hieraan en op ongeveer vijf centimeter van de kant te laten lopen (zie tekening). De stuurmogelijkheden zijn de onbalans in de bal, de holte van de baan (0,5 mm over 30 cm) en eventueel effect. Een serie bestaat uit tien ballen; het hoogste aantal punten dat kan worden behaald is dus negentig. Maar de gemiddelde kegelaar is al blij als hij vijfenzeventig gooit.

Kegelen is oud; de Romeinen speelden het al en ook in de middeleeuwse kloosters was het een geliefde sport. In de negentiende eeuw kwam het op als sociëteitssport. De Marineclub beschikt sinds 1902 over kegelbanen.

Kegelclubs

Een kegelclub bestaat uit acht tot vijftien actieve leden. Omdat de clubs zo klein zijn hanteren de meeste een ballotage. De clubs die momenteel in de Marineclub spelen bestaan al lange tijd. De ene heeft een paar jaar geleden het eeuwfeest gevierd; de ander is 65 jaar oud, maar is een voortzetting van een club uit Soerabaya. In de loop der jaren zijn er veel clubs bijgekomen en weer verdwenen.

Is kegelen iets voor u?

Indien u nog nooit heeft gekegeld en het eens wilt proberen, neemt u dan contact op met een van de bestaande clubs en loop een avond mee als gast. Of houd een longroomfeestje op de kegelbaan. Bij de bestaande clubs zijn altijd leden die bereid zijn om u te begeleiden. Heeft u besloten dat u wilt kegelen, dan kunt u proberen zich aan te sluiten bij een bestaande club of met een paar gelijkgezinden een nieuwe club op te richten. Ook hierbij willen de bestaande clubs u graag ter zijde staan. Tenslotte worden de Marinekampioenschappen leuker en uitdagender naarmate meer teams meedoen.

Contactpersonen kegelclubs bij de Koninklijke Marine Den Helder

kegelclub “De Monniken”:	J.A.M. Bremer 0223 617237 j.a.m.bremer@hetnet.nl
kegelclub “Acht om de Lange”:	M. Dijkstra 0223 616547 minne-dijkstra@planet.nl
kegelclub “Tiga Teroes”:	Mr. A.C.M. Heynen 0346 262208 a.heynen@kpnplanet.nl

ADVERTENTIE

1666: De Ruyter afwezig; Holmes slaat toe

De ramp van Vlieland en Terschelling

Brandende koopvaardijschepen op het Vlie en een brandend West-Terschelling (Willem van der Velde, 1666, Rijksmuseum)

“Amsterdam 23 augustus 1666. Voorleden donderdaghmorgen zijn d’Engelse met in den 20 zeylen, daeronder 5 à 6 oorlogschepen, 8 of 10 branders en voort gewapende kitsen voor ‘t Vlie ghekomen (..). De coepvaerdyschepen, daer leggende, waren niet alleen van te voeren ghewaerschouwt, maer oock door ordre van den staet ghelast weder terugh en op te zeylen. Toch zy dat niet gehoorsamende, zijn d’Enghelse met de doorvloet omtrent 10 of 11 uren inghekomen en hebben voor eerst 2 kleyne oorlogschepen aengerant en 2 branders aen ghesonden (..) en de coopvaerdyschepen die doen wel wilden weggaen, reackten onder malcanderen vast, so dat het d’Engelse geluckten veel van derselve (..) inbrandt te steecken. Hoeveel schepen er (..) zijn verbrandt, weet men niet.
D’Enghelse hebben op ‘t eylandt van Ter Schellingh aen landt gheweest, en op het Westeynde eenighe huysen in de brandt ghesteecken.”

Uit: *Oprechte Haerlemsche Courant*, 22 augustus 1666

In 1966 is het feit dat West-Terschelling, toen 300 jaar geleden, door de Engelsen was geplunderd en platgebrand op grootse wijze herdacht. Engelse en Nederlandse mariniers, het patrouillevaartuig Hr. Ms. Bulgia, de oceaanmijnenveger Hr. Ms. Onverdroten, de kustmijnenveger Hr. Ms. Steenwijk en HMS Isis gaven in 1966 acte de presence. Nu vijftig jaar later staan de vernietiging van de koopvaardijschepen op het Vlie en het platbranden van West-Terschelling opnieuw in de schijnwerpers. Tal van activiteiten werden in de zomermaanden op de twee eilanden georganiseerd. Ook de Koninklijke Marine was weer van de partij. Een alias van Michiel de Ruyter ontving op 19 augustus Commandant Zeestrijdkrachten, luitenant-generaal Rob Verkerk, die op Vlieland de herdenkingstentoonstelling ‘1666 In breder perspectief’ opende in het Tromphuis en later op Terschelling het ‘lont’ in een video mapping show stak. Daarnaast waren de Marine Roadshow en Zr. Ms. Vlaardingen op Terschelling aanwezig.

De Tweede Engelse Zeeoorlog

In 1665 brak de Tweede Zeeoorlog (1665-1667) met Engeland uit. De belangrijkste aanleiding was de felle concurrentiestrijd tussen Nederlandse, Engelse, Deense en Zweedse handelscompagnieën op de kusten van West-Afrika. Vooral de West-Indische Compagnie (WIC) en de Company of Royal Adventures (CRA) betwistten elkaar de handel in ivoor en goud. Toen een eskader onder bevel van de latere admiraal Sir Robert Holmes in het begin van 1664 onverwacht in vredestijd het eiland Goeree en de meeste Nederlandse forten op de kust van Guinea veroverde, eisten de bewindhebbers van de WIC dat de Staten-Generaal tegenmaatregelen zouden treffen. Zij stuurden uiteindelijk Michiel de Ruyter vanuit de Middellandse Zee in het geheim naar West-Afrika. De Ruyter slaagde er in Holmes' veroveringen grotendeels ongedaan te maken. De maat was vol toen in Den Haag bekend werd dat een Engels eskader onder bevel van kolonel Richard Nicolls Nieuw-Amsterdam (het latere New York) had ingenomen. Mede dankzij Holmes' optreden was de Tweede Engelse Zeeoorlog een feit. De oorlog verliep voor de Republiek in eerste instantie desastreus. Op 13 juni 1665 ging bij Lowestoft een ongekend grote Nederlandse oorlogsvloot strijdend ten onder. Admiraal Jacob van Wassenaer van Obdam sneuvelde. Cornelis Tromp wist het restant veilig naar Texel te loodsen. Een zeekrijgsraad veroordeelde een aantal commandanten, waaronder Laurens van Heemskerck, voor hun lafhartig gedrag. Nog voor zijn veroordeling was Van Heemskerck naar Engeland gevlucht, had hij dienst genomen op de Engelse vloot en nam hij deel aan de grote zeeslagen van 1666.

Na zijn terugkeer uit West-Afrika nam De Ruyter het bevel over de Nederlandse vloot op zich. Hij was het die in 1666 de Engelse vloot tot tweemaal toe bevocht. Tijdens de Vierdaagse Zeeslag (11-14 juni 1666) wist hij de Engelse vloot tot een roemloze aftocht te dwingen. In de daaropvolgende Tweedaagse Zeeslag (4-5 augustus 1666) leed de Nederlandse vloot dankzij het eigenzinnig optreden van Tromp – hij liet zich verleiden tot een achtervolging in plaats van de linie gesloten te houden - een nederlaag. Met veel moeite slaagde De Ruyter erin zijn schepen terug te trekken naar de Wielingen. De vloot likte zijn wonden in Zeeland. De Zeeuwse en Hollandse kust en het Waddengebied lagen er onbeschermd bij. Dankbaar maakte Holmes hiervan gebruik. In dit artikel komen het waarom van Holmes´ optreden bij Vlieland en Terschelling en de gevolgen daarvan aan de orde, evenals de aandacht voor deze ramp in latere jaren.

Holmes' bonfire

Na de Tweedaagse Zeeslag bleef de Engelse vloot op zee en kruiste onder de admiralen Monck en prins Rupert dreigend voor de Zeeuwse en Hollandse kust. Rond 16 augustus 1666 werden de Engelsen voor Vlieland en Terschelling gesignaleerd. De Engelse commandanten hoorden toen geruchten dat in het Vlie een grote koopvaardijvloot gereed lag om zee te kiezen. Bovendien wist de al eerder genoemde Laurens van Heemskerck op 17 augustus 1666 tijdens een krijgsraad Monck en prins Rupert ervan te overtuigen dat er rijke buit op Vlieland

Rear-Admiral Robert Holmes. (Rijksmuseum)

en Terschelling viel te halen; pakhuizen en rijk beladen schepen. Wetende dat De Ruyter zich niet op zee bevond, gaven beide admiralen schout-bij-nacht Holmes opdracht het Vlie op te varen, één van de eilanden aan te pakken en daarna de koopvaardijschepen zoveel mogelijk schade toe te brengen. Van Heemskerck wezen zij aan als gids. Een slimme zet. Zijn kennis van de vaargeulen tussen Terschelling en Vlieland kwam nu goed van pas.

> 'Zij verwachtten niet dat de Engelse vloot het moeilijke vaarwater tussen Terschelling en Vlieland zou kunnen bezeilen'

Ook in Den Haag was men zich bewust van het dreigende gevaar dat de in het Vlie liggende koopvaarders liepen. Zeker nu de Nederlandse oorlogsvloot noodgedwongen voor de wal lag en omdat de schepen in het Vlie door slechts twee oorlogsbodems, zogenoemde konvooiers, werden bewaakt. De Staten van Holland stuurden waarschuwingsbrieven en gaven de schippers opdracht dat zij met hun schepen moesten terugkeren naar de thuishavens. Maar schippers en reders sloegen deze waarschuwing in de wind. Zelfs aangekondigde boeten konden hen niet in beweging brengen. Zij verwachtten niet dat de Engelse vloot het moeilijke vaarwater tussen Terschelling en Vlieland zou kunnen bezeilen. Zij voelden zich er veilig. Ook zou de terugkeer naar de thuishavens extra kosten met zich meebrengen. Bovendien verliep voor de Moskovische vaarders het seizoen om te kunnen uitzeilen. Wel werd een begin gemaakt met het binnenhalen van de bebakeningstonnen.

Op 19 augustus 1666 zeilde Holmes op aanwijzingen van Van Heemskerck met een klein eskader door het nauwe vaarwater Stortemelk het Vlie op. Zijn eenheid bestond uit een twintigtal goed bemande oorlogsbodems, branders, galjoten en sloepen. Holmes kweet zich uitstekend van zijn opgedragen taak. Wel week hij af van het afgesproken operatieplan door eerst de koopvaarders aan te pakken. Achteraf verantwoordde hij zich voor zijn handelwijze:

> 'I got into the Channel, and being in Schelling Road, could espy a great fleet consisting of about 170 sail, small and great, at anchor in Vly Road: I conceived it might be very good service to destroy them, and understanding there was not many men-of-war amongst them, and seeing they rode very tick, I supposed it might be the sooner performed.'

De twee aanwezige konvooiers onder bevel van Jan Jeroensz. Adelaer en Hendrick van Toll waren kansloos en werden snel uitgeschakeld. Ook het verzet van enkele Guinea-vaarders en bewapende koopvaarders mocht niet baten. De meeste koopvaarders werden in brand gestoken. Slechts tien schepen ontkwamen. Veel Vlielanders zagen het gebeuren en vluchtten naar de vaste wal. Slecht weer voorkwam dat de Engelsen op Vlieland aan land gingen. De volgende dag arriveerde op Vlieland een compagnie musketiers die bij het dorpje Oost-Vlieland in stelling ging. Vlieland bleef verder leed bespaard. Holmes was inmiddels naar Terschelling gezeild. Elf compagnieën gingen aan wal om het overwegend doopsgezinde dorpje West-Terschelling aan te vallen. Vijf bewaakten de randen van het dorp, vijf staken het dorp in brand en één bewaakte de landingsboten. Ongeveer 240-250 van de bijna 300 huizen gingen verloren. De kerk en de vuurtoren Brandaris overleefden de vuurzee. De meeste inwoners waren gevlucht. De Engelsen ontmoetten geen enkele tegenstand. Alleen enkele oudere mannen en vrouwen waren achtergebleven, die volgens Engelse bronnen 'were used with all gentleness and humanity'. De twee andere dorpen werden niet geplunderd. Het tij verliep namelijk en Holmes vond het raadzamer om met zijn landingsboten terug te keren naar de Engelse vloot.
Dankzij de Vlielandse dominee Frans Esausz. den Heussen is er veel bekend over de Engelse raid. Hij vertrouwde zijn ervaringen en wat hij had van horen zeggen aan papier toe. Een Amsterdamse uitgever publiceerde in 1667 zijn aantekeningen onder de titel *Gedachtenisse van d'Engelsche Furie op de Vliestroom, en der Schellingh*.

Brandstichting door de Engelsen op West-Terschelling, 1666. Boven de landing van de Engelsen troepen onder Robert Holmes en enkele gevechten. Onder het dorp West-Terschelling in brand, 20 augustus 1666. (Herman de Mayer (1666), Rijksmuseum)

Toen het nieuws over de ramp zich verspreidde, was de verslagenheid in de Republiek groot. Reders en andere investeerders leden enorme verliezen. Tijdgenoten raamden de totale schade op één miljoen gulden. De Amsterdamse beurs sloot voor enkele dagen. Nog net kon voorkomen worden dat het huis van De Ruyter in Amsterdam werd geplunderd door een woedende volksmenigte, die hem verantwoordelijk hield voor dit debacle. Uit angst voor een mogelijke tweede, soortgelijke raid namen de Amsterdamse admiraliteit en die van het Noorderkwartier maatregelen om de kop van Noord-Holland, met name Den Helder en Texel te beschermen. Maar het gevaar was geweken. De Engelse vloot keerde terug naar haar thuishavens om opnieuw bevoorraad te worden.

Bij zijn terugkeer werd Holmes op handen gedragen. De Engelse koning Karel II benoemde hem tot gouverneur voor het leven van het eiland Wight. Later volgde nog het gouverneurschap van Portsmouth. Vrij spoedig na zijn terugkeer verscheen in Londen de *Description of the proceedings of the English fleet, under Prince Rupert and the Duke of Albemarle [Monck], from July 29, when they came in sight of Zealand. On August 7, an attack on the islands of Vlie and Schelling was resolved on, under Sir Robt. Holmes, with 9 vessels; details of their meeting with a Dutch fleet of 170 merchant ships, attacking and taking so many that only 8 or 9 escaped, and returning to the fleet August 10*.
Holmes deed voor het laatst van zich spreken toen hij opnieuw, voordat er sprake was van een oorlogssituatie, Nederlandse 'bezittingen' aanviel. Op 23 maart 1672 opende hij in opdracht van Karel II de aanval op de thuiszeilende Smyrnavloot, die vlakbij Wight het Kanaal passeerde. De strijd duurde twee dagen. Het Nederlandse konvooi wist Holmes, 'de gesel van Terschelling', af te houden. Van de tientallen gekonvooieerde handelsschepen gingen er drie verloren, evenals één Nederlands oorlogsschip. Holmes' aanval op de Smyrnavloot leidde mede tot het uitbreken van de Derde Zeeoorlog met Engeland (1672-1674).

Revanche

Negen dagen na de gebeurtenissen op het Vlie en bij Terschelling vielen twee Nederlandse oorlogsbodems onder bevel van Adam van Brederode en Auke Fockes op de Elbe onverwachts zeventien voor anker liggende Engelse koopvaardijschepen aan. Tevergeefs zochten zij op deze schepen naar Laurens van Heemskerck, de verrader van het Vlie. Drie schepen staken zij in brand en twee veroverden zij. De andere ontkwamen en zochten bescherming onder het geschut van de stad Hamburg. Wel deed de gelijktijdige plundering van enkele neutrale schepen veel diplomatiek stof opwaaien.
Intussen was in Vlissingen en Texel koortsachtig gewerkt om de Nederlandse oorlogsvloot weer vaar-gereed te

Het verbranden van de Engelse vloot voor Chatham, 20 juni 1667. (Peter van de Velde (1667-1700), Rijksmuseum)

maken om de vernedering door Holmes ongedaan te maken. Op 5 september 1666 stak de vloot in zee met de opdracht de Engelse vloot op te zoeken en eventueel in vijandelijke havens te vernietigen. De eerste weken werd de vloot door ziekten geteisterd en kon De Ruyter weinig uitrichten. Tot twee keer toe ontmoetten beide oorlogsvloten elkaar, maar de Engelsen ontweken de confrontatie. Daarna werd De Ruyter zelf ziek en verliep het vaarseizoen zonder dat er slag werd geleverd. De revanche liet nog even op zich wachten.

Wel was op zondag 12 september 1666 in Londen een enorme brand uitgebroken die meer dan dertigduizend huizen en negentig kerken, waaronder de oude St. Peter's Cathedral, in de as legde. Tachtigduizend mensen raakten dakloos. De Londenaren vermoedden dat er sprake was van Hollandse of buitenlandse betrokkenheid. Een ware heksenjacht op vreemdelingen was het gevolg. Veel slachtoffers van het Engelse optreden op 19 en 20 augustus zagen er juist de straf van God in. Pamfletten zoals het *Londens Puynhoop, oft Gods rechtvaerdige straffe over 't selve, in 't verbranden der stadt (...) haer op de hals gehaelt, door de over groote wreetheden begaan in het brant stichten in 't Vlie, als mede aen de menschen op 't eylandt der Schellingh* (Rotterdam 1666), prenten en gedichten borduurden hier op voort.

1666
Ik loop door de duinen. Het is of de zee
uit rookzwarte verten haar golven doet stollen.
Dat hellende woeste, de maan bijna vol en
de wind wakkert fel uit het oosten, ineens

waan ik me een drenkeling op de Vlieree
verjagen de vlammen de branding, jollen
bemand met scheepsvolk – hun aders gezwollen
kanonnen: het kraken van hout maar de zee

is water en vuur dat de avond verbrandt
de Vloot wordt beroofd tot een stranding gedreven
want Holmes aan een hoornige zeegod verwant

zie ik in het licht van de vuurtoren zweven:
zijn toorn op Terschelling gericht – een drietand
laat Vlieland het lot van een duivels gegeven.

Uit: Gerda Posthumus, *Niemand kent Vlieland* (Vlieland 2016)

De ultieme wraak voor Holmes' optreden was voor velen – ook voor de Engelsen – de Tocht naar Chatham. Op 19 juni 1667 stak een expeditionaire scheepsmacht in zee op weg naar de monding van de Theems om de afgemeerde Engelse oorlogsvloot aan te tasten. Een gedurfd plan van de Hollandse raadpensionaris Johan de Witt. Een klein deel van deze vloot voer de Medway op om de opgelegde Engelse oorlogsvloot bij Chatham te vernietigen. Het pas opgerichte Korps Mariniers verraste met enkele amfibische overvallen de Engelsen bij Sheerness, Grain en Rochester.

'De ultieme wraak voor Holmes' optreden was voor velen – ook voor de Engelsen – de Tocht naar Chatham'

Na het doorbreken van de 'ketting' die over de Medway was gespannen, lagen de dockyards van Chatham open voor Nederlandse aanvallers. Vijf grote Engelse oorlogsschepen gingen verloren. De *Royal Charles* en de *Unity* werden in triomf naar Hellevoetsluis gevoerd. De raid werd een groot succes. De Engelsen waren volledig aangeslagen en vreesden zelfs een plundering van Londen. Gerard Brandt die de bekendste biografie over De Ruyter schreef, vatte het als volgt samen:

> 'zaagen [zij] nu de glorie van de d'Engelsche scheepsmagt, onlangs noch zoo ontzaghlyk, voor hunne oogen in rook en vlam vergaan, en 't verbranden van de koopvaarders in 't Vlie, na tien maanden daghs, met den brandt der koningklyke oorlogscheepen betaelt gezet.' (Brandt 1686, 575).

Na deze raid lieten de Engelse onderhandelaars hun halsstarrige houding varen en waren bereid de Vrede van Breda te sluiten (31 juli 1667). Voor de Vlielanders en Terschellingers was Chatham vooral de vergelding voor de 'Engelsche furie' op het Vlie en West-Terschelling.

Rampen vergeet je liever, overwinningen vier je. De zwaarste slag ooit aan Nederlandse koopvaardijschepen in territoriale wateren toegebracht blijft echter wel het herdenken waard.

dr. A.P. (Adri) van Vliet is hoofd Publieksinformatie en Collecties/Plaatsvervangend directeur bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Meer lezen:

- Bodleian Library te Oxford, Tanner Manuscripts, inv.nr. 114
- Brandt, G., Het leven en bedryf van den heere Michiel de Ruiter (Amsterdam 1687).
- Doedens, A. en Houter, J., 1666 De ramp van Vlieland en Terschelling (Franeker 2013).
- Heusen, Frans Esausz. den, Gedachtenisse van d'Engelsche Furie op de Vliestroom, en der Schellingh, hertaald door Doedens, A., Houter, J. en Stormbroek, G. (Soesterberg 2011).
- Ollard, R., Man of War. Sir Robert Holmes and the Restoration Navy (Londen 1969).
- Vliet, A.P. van, 'Sijt ghekommandeert te zeijlen na de kust van Ghenee': expeditionair optreden op de kust van West-Afrika, 1664-1665', in: Victor Enthoven, Henk en Heijer en Han Jordaan (red.), Geweld in de West. Een militaire geschiedenis van de Nederlandse Atlantische wereld, 1600-1800 (Leiden/Boston 2013) 245-273.

Op 5 juli 2016 is KTZE b.d. S.G. (Sib) Nooteboom overleden. Sib is tussen 1996 en 2002 betrokken geweest bij de KVMO als bestuurslid. Ook schreef hij geregeld historische artikelen voor het Marineblad over marineschepen en marine-scheepsbouw.
Zijn meest recente artikel stond in het oktobernummer van 2013 en was getiteld 'De nucleaire optie van de Koninklijke Marine'. Hieronder plaatsen we het laatste, nog niet eerder gepubliceerde artikel dat hij voor het Marineblad heeft geschreven.

De na-oorlogse kruisers

(flickr.com)

De Koninklijke Marine heeft nimmer deelgenomen aan de race met de bouw van steeds grotere slagschepen. Maar kruisers heeft de Marine zelfs tot na de Tweede Wereldoorlog gehad. Dit artikel vertelt iets over de bouw van de laatste kruisers van de Marine en de problemen die zich daarbij voordeden.

De Marine kwam uit de Tweede Wereldoorlog met ongeveer dertien grotere escorteschepen en veertien onderzeeboten, die door het vele varen slecht onderhouden waren. In feite waren ze opgevaren. Hun gemiddelde leeftijd was ongeveer tien jaar, maar de materiële gereedheid was slecht. Grote kruisers, waarvan de Marine er drie had voor de Tweede Wereldoorlog, waren allen tot zinken gebracht, Hr. Ms. De Ruyter en Sumatra in de slag op de Javazee, en de *Java* bij de landing in Normandië.

De hoofdtaken[1] van de Koninklijke Marine werden in 1946 als volgt omschreven:
1. Het in bondgenootschappelijk verband optreden tegen een agressor.
2. Het beschermen van de eigen koopvaardij.
3. Het aanvallen van vijandelijke aanvoerlijnen met eigen onderzeeboten.
4. Het beveiligen van de nationale territoriale wateren.

Daarvoor meende men dat men onder andere twee vliegkampschepen en drie kruisers groter dan 5000 ton nodig had om met de nodige escorteschepen drie verbanden te kunnen samenstellen.[2] Door het gebrek aan de nodige fondsen kon dat plan echter niet worden uitgevoerd. Gelukkig lagen er sedert 1939 twee casco's op stapel die vòòr de oorlog bestemd waren om kruisers te worden, namelijk De Ruyter, bij Wilton Fijenoord (WF), en de Eendracht, bij de Rotterdamsche Droogdok Maatschappij (RDM). De Duitse bezetter had getracht beide casco's af te bouwen, maar was daar door gebrek aan materiaal en door sabotage op de werven niet ver mee gekomen.

De economische toestand van ons vaderland was in 1945 en 1946 verre van ideaal te noemen. Zo verdiende een schilder op de Rijkswerf één gulden per uur. Dat is minder dan tweehonderd gulden[3] per maand. Een LTZ2OC kreeg vrij kost en inwoning en kleding aan boord, maar moest zijn vrouw en eventuele kinderen onderhouden van 500 tot 600 gulden per maand. Kleding en voedsel was op de bon en veel mensen woonden bij anderen in.
Meteen na de oorlog begonnen de opzichters van de Marine de casco's op te nemen en in kaart te

brengen. Tekeningen waren veelal in de oorlog verloren geraakt, dus er moest veel geïmproviseerd worden.[4]
Er werden vergelijkingen gemaakt met Britse kruisers en er werd besloten om het voortstuwingsconcept te moderniseren. In plaats van twee ketelruimen gevolgd door twee machinekamers werd, om veiligheidsredenen, gekozen voor één ketelruim, dan een machinekamer, gevolgd door eenzelfde eenheid. Daartoe moesten de machinekamerschotten worden verplaatst. Verder besloot men een moderne Commandocentrale aan boord in te richten. In die centrale waren wel zeer veel handjes nodig want het verzamelen en bewerken van de operationele informatie moest allemaal nog met de hand gebeuren. Ook werd gekozen voor moderne energieopwekking, namelijk van 440 V, 60 Hz draaistroom. Voor verlichting en ventilatie werd die omlaag getransformeerd naar

> ‘Modern was de toepassing van een cafetariasysteem voor de voeding van de korporaals en manschappen’

110V, 60 Hz wisselstroom. Modern was de toepassing, voor het eerst aan boord van marineschepen, van een cafetariasysteem voor de voeding van de korporaals en manschappen. Maar hun slaapverblijven telden 70 of 80 kooien, vier hoog gestapeld. Overdag werden die opgeklapt. Er waren nog drie of vier baantjesgasten aan boord. Eén of twee kappers, een kleermaker en een schoenmaker. Baantjesgasten konden het maximaal brengen tot korporaal.

Wat de bewapening van de kruisers betreft was er in de Koninklijke Marine een grote strijd ontbrand tussen het Hoofd Afdeling Materieel en een groot aantal artillerieofficieren die in de oorlog het Britse geschut hadden leren kennen en waarderen. In ieder geval moest er antilucht-geschut geplaatst worden. Op 25 juni 1946 werd er over de bewapeningskeuze een bespreking belegd, voorgezeten door LADM C.E.L. Helfrich.[5] De keuze was tussen de Britse 6 inch dubbeltorens van Vickers en de Zweedse 15 cm dubbeltorens van Bofors. De Britse torens wogen 208 ton per stuk, tegen 113 ton per stuk voor de Zweedse torens. Daar die laatsten een levertijd hadden van drie à vier jaar en automatisch konden worden geladen, waardoor een vuursnelheid van maximaal 14 schoten per minuut per loop kon worden bereikt, werd voor het Zweedse geschut gekozen. Een bijkomend voordeel was dat die wapens bij Wilton Fijenoord konden worden geassembleerd.

Toch was met dit besluit de strijd nog niet gestreden. KTZ W.J. Kruys, Hoofd van de Artillerie Opleidingen zond een rapport aan de Chef van de Marinestaf, waarbij hij in de aanbiedingsbrief onder andere opmerkte: ‘…dat liever met een beproefd en volledig betrouwbaar Brits geschut in zee wordt gegaan dan met het nieuwe onbekende Zweedse geschut’. In het rapport dat hij met de brief meezond stonden de tactische eisen te stellen aan de bewapening van de kruisers. Zij zouden moeten kunnen worden ingezet tegen:
1. Luchttorpedo’s met een snelheid groter dan dat van geluid;
2. Radio/radar bestuurde luchttorpedo’s met een snelheid kleiner dan dat van geluid;
3. Radioactieve explosieve stoffen.

Daarom zou de bewapening niet meer primair gericht moeten zijn tegen bovenwaterschepen. De doorslag heeft ten slotte gegeven dat de Zweedse wapens moderner waren, op een meer geavanceerde en automatische wijze werkten, hogere vuursnelheden behaalden en daarom in een artillerieduel waarschijnlijk de overhand zouden hebben.

Vanuit de lucht is de plaatsing van de vier Bofors 57mm opstellingen goed te zien. Afgebeeld is Hr.Ms. De Zeven Provinciën (C802). (foto flickr.com)

De 57mm dubbelopstelling waar de kruisers er vier van gemonteerd zouden krijgen. ‘De mitrailleurs hebben eigenlijk nooit goed gefunctioneerd. De munitieaanvoer daarvan haperde regelmatig.’

De artilleristische uitrusting van de kruisers zou bestaan uit vier dubbeltorens van 15 cm, vier dubbelopstellingen van 57 mm, drie-assig gestabiliseerd, en vier dubbelopstellingen van 40 mm. Al deze wapens werden door Bofors geleverd.
Dat de periode van voor de Tweede Wereldoorlog nog niet vergeten was, wordt geïllustreerd door het feit dat de schepen nog voorzien waren van een pantser, langs de brede zij van ongeveer acht centimeter pantserstaal, en voorzien van talrijke kofferdammen, terwijl het G-dek was opgebouwd met twee cm en het H-dek met een pantser van zeven cm pantserstaal. De rompen werden nog geheel geklonken.
Het vooroorlogse ontwerp bleek ook uit de 15 cm richttoestellen, ofschoon voorzien van GA en KA richtradars, waren toch nog, zoals voor de oorlog, uitgerust met visuele afstandmeters. Het artillerieduel werd ook niet vanuit de commandocentrale, waarmee deze schepen waren uitgerust, gevoerd, maar vanaf het vuurverdeeldek, waar zich de Officier van Artillerie (OVART) bevond. De schepen waren verder nog met een aparte admiraalsbrug, boven de navigatiebrug gelegen, uitgerust. In praktijk werden deze nooit gebruikt.[6]

De bouw van de schepen verliep intussen met enige vertraging, wat leidde tot kostenoverschrijding en inefficiëntie. Dat was onvermijdelijk omdat het ontwerp gaandeweg de bouw werd gemaakt. Aanvankelijk beschikte men niet over basisstukken en tekeningen, over een Algemeen Scheepsbestek en normbladen. Ook de materialen die voor de bouw nodig waren werden lang niet allemaal op tijd geleverd. Zo werden de leveringen uit het buitenland, de elektrische schakelapparatuur, die door de firma Brandt et Fils in Frankrijk zou worden geleverd drie, soms zes maanden te laat geleverd. Ook de elektronische apparatuur, waarvoor de Hollandse Signaal Apparaten (HSA) in Hengelo aansprakelijk was, werd vertraagd geleverd, soms met een periode van anderhalf jaar. Niettemin gaf de bouw van het schip het wel een impuls aan innovatieve Nederlandse radarontwikkeling die ons land nog jaren een goede voorsprong op het buitenland zou geven.

De op 1 mei 1949 aangetreden staatssecretaris van Marine, SBN, later VADM H.C.W. Moorman schrok van de grote kostenstijgingen en nam direct krachtige maatregelen. In zijn nota[7] aan de Vlagofficier Materieel (VOM) schreef hij onder meer: ‘Nadat mij dienaangaande reeds losse geruchten hadden bereikt, vernam ik uit de door U, bij het opmaken van het vlootplan, ingediende gegevens, dat de aanbouwkosten van elk der beide in constructie zijnde kruisers ruim 95 miljoen gulden bedragen instede van de in de begroting 1949 en 1950 vermelde 63 miljoen gulden.’ Ten slotte droeg hij de VOM op geen verdere uitgaven op de nieuwbouw van de kruisers te maken zonder dat hij van de Staatssecretaris zelf toestemming kreeg om te mogen doorgaan. Niemand hoefde zich hierna af te vragen wie er in de Koninklijke Marine de baas was.
Er waren, naar gaande weg bleek, voor de oorlog veel installaties door de werven tijdens de oorlog verstopt en verborgen opgeslagen. Zo was er bij de Rotterdamse Droogdok Maatschappij een hele kombuisinstallatie gereed voor inbouw beschikbaar. Omdat het schip nog lang niet daaraan toe was werd de installatie over gedaan aan een keten van cafetaria’s die onder de naam Rutecks in de Rotterdamse binnenstad, die zo gehavend uit de oorlog kwam, opereerde. Dit gebeurde onder voorwaarde dat Rutecks, wanneer het schip zover was een nieuwe kombuisinstallatie aan de werf zou leveren.
Dat het herontwerp van de kruisers niet in alle opzichten een succes werd en dat er door de vele innovaties grote problemen werden geïntroduceerd is duidelijk. De artillerie kampte, vooral in het begin, met problemen. De 57 mm mitrailleurs hebben eigenlijk nooit goed gefunctioneerd. De munitieaanvoer daarvan haperde regelmatig. De aanpassing van de vuurleidingen van HSA aan de 15 cm kanonnen liep aanvankelijk slecht. De vuurleidinginstallaties bleken veel omvangrijker te worden dan aanvankelijk gedacht en produceerden ook veel meer warmte dan in het ontwerp was berekend. Op het punt van de koeling moesten dan ook steeds nieuwe maatregelen genomen worden.
Toen de beide schepen in dienst werden gesteld, werden de namen gewijzigd. Het schip dat Wilton Fijenoord gebouwd had werd gedoopt als Hr. Ms. De Ruyter, en haar zusterschip kreeg de naam Hr. Ms. De Zeven Provinciën. Beide schepen hebben nog jaren in de Koninklijke Marine dienst gedaan als vlaggenschip van een Smaldeel of een Eskader.

KTZE b.d. S.G. (Sib) Nooteboom trad in 1956 als adelborst voor de elektrotechnische dienst in dienst van de Koninklijke Marine. Hij heeft in zijn loopbaan op diverse schepen gevaren en gediend bij de hoofdafdeling materieel van de KM. Zijn laatste functie daar was in het begin van de jaren tachtig projectbeheerder van de S- en L-fregatten. In de tweede helft van de jaren tachtig was hij werkzaam voor de Koninklijke Maatschappij De Schelde. Hij heeft verschillende publicaties op zijn naam staan, waaronder ‘Deugdelijke schepen’ (De Europese Bibliotheek, 2001) en ‘Maar met hoop en moed bezield’ (Lanasta, 2013).

Bouw van de schepen

Nummer	Naam	Bouw	Bouwwerf	Opmerking
C801	De Ruyter	1939-1953	WF	Verkocht aan Peru als helicopter carrier
C802	De Zeven Provinciën	1939-1953	RDM	

Gegevens De Ruyter klasse:

deplacement	afmetingen	bewapening	voortstuwing
9529 standaard 12200 toegeladen	185,6 m x 17,3 m x 6,7 m	8 x 15 cm, 8 x 57 mm, 8 x 40 mm, dieptebommen	2 schroefassen, 2 x De Schelde stoomturbines, 85000 HP, 4 Werkspoor-Yarrow stoomketels
Maximum vaart 32 knopen	**Bemanning** 953 (49 officieren, 904 o.off. en manschappen)	**Radar** LW-01, VI-01, DA-02, ZW-01, en vuurleidingen HSA	**Sonar** CWC-01, Van der Heem

Bron
S.G. Nooteboom, 'Deugdelijk Schepen', uitgever De Europese Bibliotheek, Zaltbommel, 2001

Noten

1 Een vijfde taak, het beteugelen van binnenlandse woelingen, sloeg met name op Nederlands Indië. L. Brouwer et al., *Tussen Vloot en politiek, Een Eeuw Marinestaf (1886/1996),* De Bataafse Leeuw, Amsterdam.
2 Redactionele aanvulling: Hoewel er naar de Engelse en Amerikaanse marines werd gekeken voor hulp bij het opbouwen van de vloot, voelde de KM er weinig voor volledig onder Engels of Amerikaans opperbevel te blijven. Daarmee had de marine in WWII slechte ervaringen opgedaan: het veiligstellen van de Nederlandse strategische belangen was niet een belangrijke overweging in de geallieerde oorlogsvoering. De regering dacht nog aan internationale samenwerking in de VN, ook op militair gebied.
3 ca. 91 euro.
4 Zo meldde opzichter J.A. Kop op 28 augustus 1945 aan ir G. de Rooij, directeur Scheepsbouw over de Eendracht: 'Alles wat de kruiser betreft, gebeurd (sic) nu zonder tekeningen, die zijn er niet meer. Wat onderhanden is, is nog enigszins bekend.'
5 Notulen van de bespreking over bewapening van De Zeven Provinciën en de Eendracht, gehouden op dinsdag 25 juni 1946, nr 306/1/7/46, CAD, Archief Scheepsbouw, De Zeven Provinciën, bundel verslagen 1946/1947.
6 De tijd dat ik aan boord van deze schepen diende heb ik die echter nooit zien gebruikt worden.
7 Nota van de staatssecretaris van Marine aan de Vlagofficier Materieel van 9 augustus 1949, ongenummerd, CAD, Archief STASMAR, bundel 401.

ADVERTENTIE

Wat hebben KVMO-leden met de

Nijmeegse 4-DAAGSE?

Het kwam zomaar bij mij op toen ik afgelopen juli voor de tiende maal aan de tocht der tochten deelnam. Ik vroeg mij af wie er van de KVMO-leden ook meeliepen want het is maar een geluk om onder die tienduizenden wandelaars vrienden en collega's tegen te komen. Uiteraard ken ik wel de doorgewinterde wandelaars zoals Bert Aben, Diana Mensink, Onno Borgeld, Sjaak Severs en mijn maten Emiel Roegies en Theo Kroon, maar dat zijn zeker niet de enigen die deelnemen. Het evenement was weer een grote beproeving op de fysieke gesteldheid en we werden wederom verrast door weersomstandigheden die zijn weerga niet kennen.

Drie snikhete dagen en de vierde dag rond 08:00 uur een wolkbreuk van jewelste net op het tijdstip dat je een viaduct aanloopt waar het regenwater massaal over je wandelschoenen gutst. Zelf liep ik de 30 kilometer, gekscherend genoemd de rollatorbrigade; anderen gingen op voor de 40, 50 en 55 kilometer. Speciaal voor deze 100ste 4-Daagse was er ook een ereronde opgenomen waarin deelnemers in de avonduren startten om vervolgens na afloop in de ochtend gewoon weer aan te sluiten om nogmaals de wandeling te maken. Hoe gek kun je het jezelf zo maken om elke dag tweemaal de wandeling te lopen? Ik ben dus razend benieuwd of er ook KVMO-leden zijn geweest die dit hebben volbracht en voor mij tot de ware bikkels horen.
Op de eerste dag namen 47.166 personen deel aan de wandeling. Het was de hele dag erg warm en na Oosterhout, toen we op de dijk naar Lent liepen, hoorden we al veelvuldig de sirenes van de hulpdiensten. Bij het opgaan van de Waalbrug -waarin je in een fuik liep- vielen de wandelaars bij bosjes neer, bevangen door de enorme warmte. Was het niet op de Waalbrug, dan werden ook nog vele deelnemers op de eindbestemming afgevoerd. Het gevolg was dat 1206 wandelaars op de eerste dag al uitvielen.

De tweede dag was een slijtageslag. Na Wijchen moest er nog zo een 16 kilometer worden gelopen door een saai landschap met temperaturen van om en nabij de 28–30 graden. Bij de elektriciteitscentrale kwam dan voor velen de genadeklap, omdat zij dachten dat zij nog een paar kilometer te lopen hebben, terwijl het in werkelijkheid nog 6 kilometer naar Nijmegen was. Het resultaat van die dag: 2050 uitvallers. De derde dag met de zevenheuvelentocht is een ware uitdaging en een ontknoping gelijke je de tocht der tochten die dag al uitloopt. Met voldoende drinken, luchtige kleding, een petje op je hoofd en van tijd tot tijd een rustpunt kwam je al heel ver. Ook de temperatuur was niet zo hoog als de vorige dagen. Echter, 914 wandelaars haalden de eindstreep niet. Als je aan de vierde dag begint denk je dat er niets meer in de weg staat, maar dat kan tegenvallen. De wolkbreuk om 08:00 uur was daar debet aan. Van vele wandelaars werden de schoenen en sokken nat, waardoor de voeten week aanvoelden en dus op het laatst nog blaren veroorzaakten. Maar deze dag was een ware belevenis toen we in Malden aankwamen en de horde toeschouwers tot en met de Annastraat, voor deze dag omgedoopt tot "Via gladiola", de wandelaars enthousiast verwelkomden.

Ik heb diep respect voor de militairen die met volle bepakking na vier dagen in een snikheet uniform de eindstreep haalden. En zoals altijd marcheerden zij keurig in het gelid langs de eretribune waar de commandanten van de krijgsmachtdelen hun welkomstgroet uitbrachten. Jammer genoeg haalden 439 deelnemers niet de eindstreep.

Maar wie zijn nu al die KVMO-leden die ook deze 4-Daagse hebben gelopen? Het zou toch geweldig zijn als de KVMO ook eens aandacht aan hen besteedt door hen te vragen om op dit verslag te reageren en hoeveel keer zij daadwerkelijk hebben deelgenomen aan dit grootste en van oorsprong militaire evenement. Wie weet stelt de KVMO er volgend jaar iets tegenover. In ieder geval ga ik bij leven en welzijn op voor een gouden medaille met kroon.

(H. van Wilgenburg)

Tekst: Martin Hellendoorn / foto's: M. Moussault

Het Maritiem Evenement 2016: 'weer een geslaagde dag'

Op donderdag 1 september 2016 verzamelden 70 postactieven zich in De Basis in Doorn. In De Basis zijn onder andere het Veteraneninstituut, het Veteranenloket, het Veteranenplatform en de BNMO (Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers) gevestigd. Na de ontvangst met koffie en gebak, heette de Voorzitter van de Werkgroep Postactieven, Wim Helleman, de deelnemers namens de voorzitter van de KVMO welkom.

Vervolgens gaf hij het woord aan KTZA b.d. Frank Marcus, tot 1 juli jongstleden de directeur van het Veteraneninstituut. Hij gaf in een gloedvol en boeiend betoog een uiteenzetting over de werkzaamheden van de verschillende organisaties in De Basis. Vanuit zijn achtergrond lag het accent op het Veteraneninstituut. Hij gaf aan het mooi te vinden de 'veteranenboodschap' nog een keer te mogen uitdragen. Hij wees op het belang van de registratie als veteraan en de voordelen van de veteranenpas. De deelnemers werden opgeroepen, indien zij menen voor de veteranenstatus in aanmerking te komen, vooral de veteranenpas aan te vragen en daarmee meteen als veteraan te worden geregistreerd. Op deze dag kon één van de deelnemers meteen als veteraan worden geregistreerd. Hij ontving van Frank ter plekke zijn veteranenpas.
Na een voortreffelijke lunch gingen de deelnemers per bus naar de Bernhardkazerne in Amersfoort. Daar werden de historische collecties van de cavalerie en van de verbindingsdienst van de Koninklijke Landmacht bezocht. De Historische Collectie Cavalerie bevat niet alleen een prachtige collectie van uniformen (vanaf de Bataafse tijd tot heden), sabels, handvuurwapens, foto's, schilderijen, bokalen en dergelijke, maar ook de nodige hardware, de "toys for the boys". Maar zeker niet alleen de boys genoten van de fraaie collectie tanks en pantserwagens; van de vooroorlogse en nog steeds rijdende Landsverk pantserwagen tot de huidige Fennek en van de Chaffee tank tot de Leopard 2A4. Twee tanks hadden in het weekend van 27-28 augustus nog meegedaan aan het TankEvent van het Nationaal Militair Museum.
Ook de Historische Collectie Verbindingsdienst gaf een mooi overzicht van de geschiedenis van dit onderdeel van onze landmacht, met fraaie diorama's, uniformen, oude en nieuwe verbindingsapparatuur en een fraaie DAF YA126 radiowagen. In beide 'musea' gaven enthousiaste en kundige rondleiders gevraagd en ongevraagd toelichting op hun collecties.
Na de terugreis naar De Basis volgde het aperitief, waarbij een groot deel van de deelnemers de borrel nog even aan zich voorbij liet gaan om eerst onder leiding van Frank Marcus een rondleiding door De Basis te maken. Tijdens het aperitief en - voor degenen die zich daarvoor hadden aangemeld - het heerlijke Indische buffet kwam het reünieaspect van de dag prima tot zijn recht. Vele contacten werden gelegd of weer aangehaald. Zo kwamen drie klasgenoten van klas A1 (promotie 1974) daar niet alleen elkaar maar ook zowel hun mentor als hun divisie-chef van het KIM weer tegen!
Rond 7 uur 's avonds vertrokken de laatste deelnemers naar huis. Uit de ontvangen reacties kan worden opgemaakt dat het Maritiem Evenement 2016, in lijn met de vorige evenementen, weer een geslaagde dag is geweest. En zoals velen zeiden: op naar het volgende Maritiem Evenement!

Alle foto's van het Maritiem Evenement kunt u vinden op www.kvmo.nl.

Eén van de deelnemers ontving op De Basis zijn veteranenpas.

Het bezoek aan de historische collectie van de Bernhardkazerne in Amersfoort.

Klasgenoten van klas A1 (1974) met hun mentor en divisie-chef van het KIM.

Nederlandse Veteranendag 2016

(M. van der Werf/Veteraneninstituut)

Op zaterdag 25 juni 2016 ging om 06:00 uur de wekker al vroeg af om op tijd in Den Haag te zijn. Genodigden werden namelijk verzocht uiterlijk 09:45 uur hun plaats te hebben ingenomen.

Na aankomst van de trein op Den Haag Centraal Station stonden er busjes gereed om ons naar de Ridderzaal te brengen.
Na de gelegenheid te hebben genomen om wat bekenden te spreken werden we door een ceremoniemeester verzocht om ons naar de Ridderzaal te begeven. Het grootste gedeelte van de vijfhonderd stoelen in de Ridderzaal was bestemd voor veteranen en hun begeleiders. Ieder jaar wordt een andere groep veteranen uitgenodigd zodat in de loop der jaren zoveel mogelijk veteranen het programma kunnen bijwonen. Daarnaast nemen de ridders van de Militaire Willemsorde een bijzondere plaats in.

Koning Willem-Alexander is vanaf 2005 bij elke openingsceremonie aanwezig, evenals de minister-president en andere leden van de ministerraad, waaronder steevast de minister van Defensie. Nadat alle genodigden hun plaats hadden ingenomen betraden de hoogwaardigheidsbekleders de Ridderzaal in twee cortèges met in het laatste cortège Koning Willem-Alexander vergezeld door minister-president Mark Rutte en de voorzitter van de NLVD, Boele Staal. Na een welkomstwoord van de voorzitter van het Nationaal Comité Veteranendag en een toespraak van de minister-president werd ingegaan op drie bijzondere verhalen van veteranen. Deze werden filmisch uitgebeeld, muzikaal ondersteund en voorzien van live getuigenissen van de veteranen zelf en mensen uit hun omgeving.
Na de ceremonie in de Ridderzaal, reikten de minister-president en andere autoriteiten op het Binnenhof de Herinneringsmedaille voor Vredesoperaties uit aan militairen die net terug zijn van hun missie.

Kort na 13:00 uur defileerden ongeveer 4000 veteranen en militairen onder begeleiding van muziekkorpsen over de Kneuterdijk voor Z.M. Koning Willem-Alexander. Tijdens het defilé werd speciaal stilgestaan bij de missie Dutchbat III en de prestaties van de Nederlandse afvaardiging aan de Invictus Games. Dutchbat III-veteranen waren speciaal genodigd in de Ridderzaal en op het Binnenhof. In het defilé liepen ze in de voorste gelederen. In het defilé liep ook een gecombineerd detachement mee van KVMO/KVEO/NOV.

Het volledige verslag van de Veteranendag 2016 is te vinden op www.kvmo.nl.

BOEKBESPREKING

Weg van mijn Hart, ervaringsgids chronische ziekte en transplantatie

Auteur : Peter van Maurik
Uitgever : VMA uitgeverij 2016
ISBN : 978-90-825068-0-8
Prijs : € 16,95
Omvang : 236 blz geïllustreerd

Een bijzonder boek, dat ook in het Marineblad aandacht verdient. In de eerste plaats omdat het gaat over een mens die buitengewone moeilijke omstandigheden moet zien te overwinnen, maar ook omdat die strijd een oud-voorzitter van de KVMO is overkomen. Het Marineblad belicht al regelmatig de 'mens achter de marine'; deze boekbespreking valt daar onder.
Peter van Maurik vertelt in eenvoudige en heldere taal over zijn ervaringen rond de ernstige ziekte van zijn hart, een ziekte die zich 21 jaar geleden openbaarde. In zes hoofdstukken volgt hij zijn leven vanaf 'gezond' mens, via steeds zwakker en zieker worden (negentien jaar lang), het wachten op een donor en 'nog een week te leven', naar de harttransplantatie en de revalidatie erna. Onvermijdelijk was de harttransplantatie. Wat daar allemaal bij komt kijken is voor een gezond mens nauwelijks te bevatten en komt uitgebreid aan de orde. De immense dankbaarheid voor de onbekende donor staat voorop, het boek is aan de donor opgedragen.
Van Maurik schreef het boek als een 'pilot', een zeemansgids, 'een maritieme gids om te kunnen varen in onbekende wateren, gemaakt door iemand die er geweest is'. Figuurlijk vaart de lezer mee over de weg van het hart van de auteur, aan de hand van de ervaringen met de moeilijke medische omstandigheden, de benodigde ingrepen, evenals (mede door de stukjes uit het dagboek van zijn vrouw) de emoties en enorme spanning die ook zijn gezin heeft doorgemaakt. Het relaas wordt afgewisseld met vele interessante, soms technische weetjes en nuttige adviezen voor lotgenoten die chronisch ziek zijn en/of een transplantatie in het vooruitzicht hebben. Door de ervaringen van Van Maurik en met de kennis van deze 'zeemansgids' is het troebele water voor zulke personen ongetwijfeld beter te bevaren.
Zoals de lezer kan verwachten is dit boek tevens een pleidooi voor de orgaandonatie, want een orgaandonor kan met de donatie van het hart, twee longhelften, twee nieren, een lever en een alvleesklier zeven mensen redden voor wie de dood nabij is.

Per verkocht (e-)boek gaat een deel van de opbrengst naar goede doelen in de gezondheidszorg. Tussen 2016 en 2018 is dat de Nederlandse Hartstichting. Het boek of het e-boek is te bestellen via **www.wegvanmijnhart.nl**, de boekhandel en bol.com.

Onno Borgeld

Agenda KVMO 2016

Werkbezoeken hoofdbestuur

17 okt Den Helder, Nieuwe Haven, gebouw Albatros
28 nov Doorn

Evenementen/vergaderingen

13 okt 64-jarigendag KVMO, Amsterdam

Zie ook www.kvmo.nl, onder 'Activiteiten' voor een volledig overzicht en actuele informatie

Fiscaal voordeel KVMO-contributie voor actief-dienende leden

Indien u via uw salaris *maandelijks* de contributie betaalt loopt dit via het bruto-netto traject, waardoor u *automatisch* een fiscaal voordeel van ca. 50% heeft. U hoeft in dit geval dus niets te doen.

Actief-dienende leden die **jaarlijks** aan de KVMO hun contributie betalen kunnen ook gebruik maken van een gunstige fiscale regeling. De KVMO dient dan vóór 15 november het bedrag door te geven dat u dit jaar aan contributie heeft betaald. Dit wordt vervolgens fiscaal verwerkt bij uw salaris van december.
Indien u van deze regeling gebruik wenst te maken, verzoeken wij u om dit vóór 7 november as. per e-mail (info@kvmo.nl) aan ons door te geven. Wij hebben dan uw naam- en adresgegevens nodig alsmede uw geboortedatum, peoplesoftnummer en burgerservicenummer.
Mocht u nog vragen hierover hebben, kunt u ons ook telefonisch contact met ons opnemen (070-3839504).

KIM-concert 2016

Het traditionele KIM concert in oktober kan dit jaar geen doorgang vinden. De reden is een aantal organisatorische en praktische veranderingen binnen de muziekvereniging Winnubst die wat meer tijd en aandacht hebben gevraagd. Het is de bedoeling om de traditie in oktober 2017 weer gewoon voort te zetten.

Correctie
Het fotobijschrift op pagina 19 in Marineblad nr. 5, 2016, is niet juist: het Franse vliegkampschip ligt beslist niet voor de kust van Libië, maar voor de Franse kust bij Toulon.

Scriptieprijs

28 juli 2016 heeft vicevoorzitter KVMO, KTZ mr. N.A. Woudstra de KVMO scritpieprijs uitgereikt aan LTZ3 (LD) P.W.H. (Pim) Flekken.

In zijn onderzoek "Cross-over bij marinepersoneel en thuisfront." geeft LTZ Flekken inzicht in actuele problematiek rondom cross-over processen van stress en welzijn bij varend marinepersoneel en thuisfront.

Het welzijn van militairen en hun thuisfront vormt een integraal deel van de personeelszorg binnen Defensie en heeft de aandacht van politiek, beleidsmakers, onderzoekers en vakbonden. Onderzoeken naar cross-over processen - waarbij het welzijn van de ene partner het welzijn van de andere partner beïnvloedt - vinden normaal gesproken plaats bij personen die in elkaars nabijheid zijn. Met zijn scriptie is LTZ Flekken in een lacune in kennis gedoken door te onderzoeken in hoeverre er sprake is van cross-over bij partners die van elkaar gescheiden zijn door uitzending of varen.
LTZ Flekken levert met zijn onderzoek en scriptie een mooie bijdrage aan de literatuur en bestaand onderzoek op dit gebied, maar ook aan de praktijk en beleidsvorming rondom uitzendingen en thuisfront.'

Het hoofdbestuur van de KVMO feliciteert LTZ Flekken met zijn scriptie en wenst hem een succesvolle loopbaan binnen de Koninklijke Marine toe.

IN MEMORIAM

Het hoofdbestuur van de KVMO heeft de droeve plicht u in kennis te stellen van het overlijden van:

OMARVA 2 OC b.d. **T.C.A. van Melle-Hack** († 10 september 2016)
Mevr. **N. van den Heuvel-Bruggeman** († 30 augustus 2016)
VADM b.d. **N.W.G. Buis** († 23 augustus 2016)
LTKOLMARNS b.d. **L. Nijssen** († 9 augustus 2016)
LTZVK 2 b.d. **J.C.P. de Rooij** († 3 augustus 2016)
KLTZE b.d. **Ing. P. Strien** († 30 juli 2016)
KTZA b.d. **J.C. Mertens** († 30 juli 2016)
KTZ b.d. **P.J.S. de Jong** († 27 juli 2016) (zie ook pagina 7)
KTZ b.d. **P. Vis** († 26 juli 2016)
LTZSD 2 OC b.d. **H. Zuurmond** († 15 juli 2016)
KTZE b.d. **S.G. Nooteboom** († 5 juli 2016)
LTZVK 2 OC b.d. **R. de Jong** († 8 april 2016)

Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming en wensen hen veel sterkte toe

Afdelingsactiviteiten tweede helft 2016

AFDELING NOORD

4 okt
1 nov
6 dec
Bijeenkomsten postactieven
Locatie : Marineclub, Den Helder
Aanvang : 17:30 uur

AFDELING MIDDEN

11 okt
22 nov
Afdelingsborrels
Locatie : Plein Kalvermarkt Complex, Den Haag
Tijd : 16.30 – 18.30 uur

AFDELING ZUID

23 okt
Mosselmaaltijd (KVMO)
Locatie : de Merelhoeve, Nieuw- en Sint Joosland
Aanvang : 18.00 uur

17 nov
Borrel met lezing en diner (KVEO)
Locatie : de Merelhoeve, Nieuw- en Sint Joosland
Aanvang : 17.00 uur

16 dec
Eindejaars borrel (KVMO)
Locatie : de Merelhoeve, Nieuw- en Sint Joosland
Aanvang : 18.00 uur

Alle activiteiten staan open voor KVMO leden, ook als een andere vereniging de organisatie verzorgt. Voor vragen of nadere informatie over het programma kunt u mailen naar: **KVMOZuid@aim.com**

Het hoofdbestuur van de KVMO verwelkomt haar nieuwe leden!

ADBZ J.A. Eertink
ADB B.L. Hartman
ADB G.W.H. Verschoor
KADBZ D. Heijselaar
VLOP/KLTZ b.d. W.J. Woltjer
KLTZ b.d. T.C.H. Speth

DE DEADLINE VOOR HET AANLEVEREN VAN KOPIJ VOOR DE RUBRIEK KVMO-ZAKEN VOOR HET NOVEMBERNUMMER IS 17 OKTOBER 2016.

De Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

KVMO

Ere-leden:
KTZT b.d. ir. S.J.J. Hoffmann
KOLMARNS b.d. A.H.P. Knoppien
KTZ b.d. L.J.M. Smit
KTZA b.d. drs. T.G.D. Steenbeek

Hoofdbestuur:
Voorzitter:
KLTZ ing. M.E.M. de Natris
Vice-voorzitter:
KTZ mr. N.A. Woudstra
Secretaris:
LTZ 2 OC (LD) R. Groen
Penningmeester:
KLTZ (LD) H.M.J. van de Burgt

Namens Afdeling Noord
Vacature
Namens Afdeling Midden
KLTZ ing. W.P. Groeneveld
Namens Afdeling Zuid
KLTZ b.d. K.F.J. Henkelman
Namens Werkgroep Postactieven
KTZT b.d. W. Helleman
Namens Werkgroep Elders Actieven
LTZ1 (LD) KMR M. Venema
Namens Werkgroep Jongeren
LTZ2 M. Roelofs Msc.
Namens de Werkgroep Genderbeleid
KLTZ M.A.W. Riemens

Afdelingsbesturen:
Noord:
KLTZ b.d. P.J. van Maurik
KLTZ b.d. B. Fritzsche
LTZ1 ing. R.A. Paarlberg
LTZ1 (TD) dr. ir. W.L. van Norden

Midden:
KLTZ ing. W.P. Groeneveld
KTZ (TD) ir. J.J. Bleijs
KLTZ b.d. J. de Jonge
KTZ b.d. H. van Eijsden

Zuid:
KLTZ b.d. K.F.J. Henkelman
maj KL b.d. P. van der Laan
KLTZ (SD) b.d. A.J. Zwiers
KLTZA b.d. P.A. Brons (postactieven)
KLTZ (TD) T.S. van Tongeren

Caribisch Gebied:
KLTZ (LD) drs. P.J. van Roon

Adres secretariaat:
Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
T : 070-3839504
F : 070-3835911
E : **info@kvmo.nl**
W : **www.kvmo.nl**

De KVMO heeft een samenwerkingsverband met Onderlinge Bijstand (**www.onderlingebijstand.nl**). Voor nadere informatie of het verkrijgen van aanvraagformulieren kunt u contact opnemen met het secretariaat KVMO.

KVMO

DE KVMO VERWELKOMT PROMOTIE 2016 OP HET KIM!

Koninklijke Vereniging van Marineofficieren